

**Richtsnoeren voor leerkrachten
en onderwijsactoren inzake het
aanpakken van desinformatie en het
bevorderen van digitale geletterdheid
via onderwijs en opleiding**

Dankwoord

De richtsnoeren zijn ontwikkeld door de Europese Commissie, met de steun van de deskundigengroep inzake de aanpak van desinformatie en de bevordering van digitale geletterdheid via onderwijs en opleiding, onder leiding van consultants van Ecorys. De Commissie dankt:

Ahmet Murat Kılıç, Raad van Europa
Alina Bargaoanu
Arminas Varanauskas
Cassie Hague, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
Charo Sádaba, Iberian Digital Research, Universiteit van Navarra
Claus Hjorth
Divina Frau-Meigs, Savoir Devenir
Eleni Kyza
Gabriella Thinsz, de Zweedse educatieve omroep
Giacomo Mazzone
Irene Andriopoulou
Jens Vermeersch, Europees Verbond van werkgevers in het onderwijs
Juliane von Reppert-Bismarck, Lie Detectors
Kamil Mikulski, Kosciuszko Institute
Kari Kivinen, Bureau voor intellectuele eigendom van de Europese Unie
Norman Röhner, ALL DIGITAL
Onno Hansen-Staszyński
Sally Reynolds, Media and Learning Association
Sandra Troia
Stacey Featherstone, META
Thomas Nygren
Veni Markovski
Vitor Tomé

De Europese Commissie is niet aansprakelijk voor eventuele gevolgen van hergebruik van deze publicatie.

Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2022
© Europese Unie, 2022

Het beleid ten aanzien van hergebruik van documenten van de Europese Commissie is vastgelegd in Besluit 2011/833/EU van de Commissie van 12 december 2011 betreffende het hergebruik van documenten van de Commissie (PB L 330 van 14.12.2011, blz. 39). Tenzij anders vermeld, is hergebruik van dit document toegestaan krachtens een Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)-licentie (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Dit betekent dat hergebruik is toegestaan, mits de bron correct wordt aangegeven en eventuele wijzigingen worden vermeld.

Voor het gebruik of de reproductie van onderdelen die niet het eigendom zijn van de Europese Unie, kan het nodig zijn rechtstreeks om toestemming van de respectieve houders van het recht te verzoeken.

Print	ISBN 978-92-76-55119-5	doi: 10.2766/051089	NC-09-22-371-NL-C
PDF	ISBN 978-92-76-55103-4	doi: 10.2766/314505	NC-09-22-371-NL-N

Inhoud

1. Voorwoord.....	6
2. Inleiding.....	8
3. De richtsnoeren gebruiken in het onderwijs en bij de opleiding.....	9
Voor wie zijn de richtsnoeren bedoeld?	10
4. Definities van belangrijke termen voor deze richtsnoeren.....	11
5. Achtergrond	13
Onderwijzen en leren in de digitale schoolomgeving	13
Richtsnoeren en tips — voor, tijdens en na school en klasactiviteiten.....	15
Vóór de activiteiten	
Contact leggen met belanghebbenden op school.....	15
Tijdens de activiteiten.....	19
Na de activiteiten.....	19
6. Vaardigheden op het gebied van digitale geletterdheid opbouwen in de klas en op school: digitale burgers worden.....	20
Aan de slag met het onderwijzen van digitale geletterdheid	21
In het lager onderwijs.....	22
7. Desinformatie: waar hebben we het over?	24
Alternatieve werkplannen die u kunt overwegen:.....	25
Kenmerken van desinformatie.....	26
Waarom wordt desinformatie gecreëerd en verspreid?.....	26
Wat is feitenonderzoek?.....	28
Wat is debunking?.....	29
Beoordelen hoe geloofwaardig informatie is en hoe legitieme bronnen kunnen worden geïdentificeerd en gebruikt.....	30
De verschillende dimensies van desinformatie begrijpen.....	30
Ethische aspecten van desinformatie.....	30
De economische aspecten van desinformatie.....	31
Enkele cognitieve en emotionele dimensies van desinformatie.....	32

8. Digitale geletterdheid beoordelen en evalueren op school en in de klas: concrete richtsnoeren voor leerkrachten en onderwijsactoren.....

Wat kunnen we en wat moeten we beoordelen?	34
Soorten beoordelingspraktijken	34
Evaluatie van doeltreffende onderwijsbenaderingen van digitale geletterdheid.....	39
Opmerking over hulpmiddelen.....	39

Lijst van werkplannen in de richtsnoeren

Achtergrond

[Werkplan 1: Werken met desinformatie](#)

[Werkplan 2: Leren over multiperspectiviteit via meerdere bronnen](#)

Vaardigheden op het gebied van digitale geletterdheid opbouwen in de klas en op school: digitale burgers worden

[Werkplan 3: Werken met de Europese verklaring over digitale rechten en beginselen](#)

[Werkplan 4: Digitale voetafdrukken traceren](#)

[Werkplan 6: Informatie beoordelen](#)

[Werkplan 7: Onderzoeken waarom desinformatie wordt gecreëerd](#)

[Werkplan 8: Mediavrijheid bespreken](#)

[Werkplan 9: Aan feitenonderzoek doen](#)

[Werkplan 10: De technologische aspecten van desinformatie bespreken met leerlingen](#)

[Werkplan 11: De economische aspecten van desinformatie bespreken](#)

[Werkplan 12: Complottheorieën bespreken](#)

Desinformatie: waar hebben we het over?

[Werkplan 5: Beslissen of iets een feit of een mening is](#)

Lijst van tips in de richtsnoeren

Achtergrond

[Tip 1: Leerlingen betrekken](#)

[Tip 2: Ouders betrekken](#)

[Tip 3: Controversiële kwesties aankaarten](#)

[Tip 4: Empathie tonen](#)

[Tip 5: Nabespreken](#)

Vaardigheden op het gebied van digitale geletterdheid opbouwen in de klas en op school: digitale burgers worden

[Tip 6: Gamificatie en spelenderwijs leren](#)

[Tip 7: U laten leiden door de leerlingen](#)

Desinformatie: waar hebben we het over?

[Tip 8: Bronnen controleren](#)

[Tip 9: Het verschil maken](#)

[Tip 10: Met uw leerlingen werken aan prebunking en debunking](#)

[Tip 11: Het verband leggen met mensenrechten](#)

Digitale geletterdheid beoordelen en evalueren op school en in de klas: concrete richtsnoeren voor leerkrachten en onderwijsactoren

[Tip 12: Communiceren met collega's](#)

[Tip 13: De competenties van leerlingen beoordelen](#)

[Tip 14: Nadenken over de aard van de beoordeling](#)

[Tip 15: De onderzoeksvaardigheden van leerlingen beoordelen](#)

[Tip 16: Contact leggen met universiteiten](#)

1. Voorwoord

Het is een waar genoegen deze “Richtsnoeren voor leerkrachten en onderwijsactoren inzake het aanpakken van desinformatie en het bevorderen van digitale geletterdheid via onderwijs en opleiding” met u te kunnen delen. Deze richtsnoeren werden in september 2020 aangekondigd als onderdeel van het actieplan voor digitaal onderwijs (2021-2027). Met de uitrol ervan wordt een cruciale stap gezet om onze jongeren in staat te stellen online hun woorden te vinden wanneer zij contact met anderen onderhouden en bijdragen aan onze vitale democratieën.

Met de begeleiding en ondersteuning van onderwijsactoren en leerkrachten helpen we onze jongeren samen om kritisch na te denken, online geïnformeerde keuzes te maken en veilig te blijven terwijl ze voortdurend hun veerkracht vergroten. Leerkrachten en onderwijsactoren spelen een cruciale rol bij het vormgeven van de digitale vaardigheden en competenties van jongeren.

Daarom hebben wij de deskundigengroep van de Commissie opgericht die deze richtsnoeren heeft aangereikt. We hebben een breed scala aan deskundigen samengebracht uit de academische wereld, de

journalistiek, het radio- en televisiebedrijf, het maatschappelijk middenveld, technologiebedrijven en de bredere onderwijs- en opleidingsgemeenschap om hun uitgebreide kennis en ervaring uit de eerste hand aan te boren.

De inzet en passie van deze deskundigengroep komt tot uiting in de volgende bladzijden. Deze richtsnoeren zijn bedoeld om te worden gebruikt in klaslokalen in heel Europa en als inspiratiebron voor onderwijspraktijken.

Hoewel deze richtsnoeren nieuw zijn, zijn we niet van een lege bladzijde begonnen. Zowel het bevorderen van digitale geletterdheid als het bestrijden van desinformatie staan immers hoog op de politieke agenda van de EU. Dat is te zien in de uitvoering van het actieplan tegen desinformatie, het actieplan voor Europese democratie, de wet inzake digitale diensten en de geactualiseerde strategie voor een beter internet voor kinderen (BIK+). Ook op het gebied van onderwijs en opleiding blijven we steun verlenen aan de expertise die via het Erasmus+-programma, het Europees Solidariteitskorps en eTwinning aan het licht is gekomen. Voortbouwen op dat werk vormt de kern van onze inspanningen om de Europese onderwijsruimte tot stand te brengen.

Er is echter ook een duidelijke vraag naar het versterken van de rol van onderwijs en opleiding bij het bevorderen van digitale geletterdheid en het bestrijden van desinformatie. Met deze richtsnoeren wil ik leerkrachten en onderwijsactoren leerdoelen, pedagogische praktijken en praktische activiteiten aanbieden in één gebruiksvriendelijk document met activiteiten waarvan is gebleken dat ze in de klas werken en nieuwe ideeën om leerkrachten en jonge mensen te inspireren.

Dit jaar, 2022, is het Europees jaar van de jeugd. Het zijn de aspiraties en verwachtingen van jongeren die mij en mijn team inspireren om voortdurend te streven naar beleid dat een verschil zal maken.

De richtsnoeren worden aangevuld met het [eindverslag](#) van de deskundigengroep, waarin belangrijke inzichten worden belicht die tijdens de ontwikkeling van de richtsnoeren aan het licht zijn gekomen, belangrijke initiatieven op het niveau van de EU en de lidstaten en een overzicht van bestaande kaders.

Ik wil mijn hartelijke dank betuigen aan de deskundigen in deze groep die de richtsnoeren hebben opgesteld.

Deze richtsnoeren maken deel uit van een langer traject. Ons werk is dus nog niet af. Zij maken deel uit van het proces dat als input zal dienen voor de denkoefening van de Commissie over de reactie op het fenomeen desinformatie.

Ik nodig u uit deze reis samen met ons te maken.

Mariya Gabriel

**Europees commissaris voor Innovatie, Onderzoek,
Cultuur, Onderwijs en Jeugd**

2. Inleiding

Digitale geletterdheid bevorderen en desinformatie aanpakken in de klas en op school was nog nooit zo belangrijk als vandaag. Zowel leerkrachten/onderwijsactoren als leerlingen, ongeacht het schoolniveau of -type, bewegen zich in een steeds complexere onlineomgeving waar er meer te lezen, te horen en te zien valt dan ooit tevoren.

Dat biedt ongeziene kansen om informatie te vinden en met anderen te communiceren, zowel binnen als buiten de schoolomgeving. De digitale wereld komt steeds meer centraal te staan in het leren en onderwijzen. Waar er vroeger alleen handboeken en gedrukte hulpmiddelen beschikbaar waren en leren een vrij lokaal gegeven was, lijkt de wereld tegenwoordig binnen handbereik te zijn.

Als leerkrachten en onderwijsactoren verkeert u in een belangrijke positie om jongeren te helpen de competenties te verwerven die zij nodig hebben om een leven lang te leren in een steeds digitalere wereld. Digitale competenties bieden toegang tot ongeëvenaarde leerkansen. Digitale technologieën zullen van invloed zijn op alle vakgebieden en in steeds meer professionele en persoonlijke ambities. Digitale vaardigheden en competenties onder de knie krijgen, zal jongeren in uw klas helpen om mondige, actieve burgers in de 21e eeuw te worden. Dit zijn aangeleerde competenties, en deze richtsnoeren moeten u helpen om uw leerlingen¹ op deze weg te begeleiden.

De informatie die uw klas en de huiskamer van uw leerlingen binnenkomt, is afkomstig van een brede waaier van auteurs en kanalen, elk met hun respectieve standpunten en in sommige gevallen agenda's. Door het veranderende media- en informatielandschap moeten leerlingen beter worden in het veilig en verantwoordelijk raadplegen, beheren, begrijpen, integreren, communiceren, evalueren, creëren en verspreiden van informatie met behulp van digitale technologieën. Dat vermogen wordt in deze

richtsnoeren aangeduid met de term "digitale geletterdheid". Voor u als leerkracht/onderwijsactor is het een belangrijke taak om dit proces te bevorderen.

Hoewel de steeds grotere digitale wereld enorme mogelijkheden biedt, brengen deze nieuwe ontwikkelingen ook heel wat uitdagingen en risico's met zich. De onjuiste informatie die tijdens de COVID 19-pandemie en de Russische invasie in Oekraïne in februari 2022 opzettelijk of uit naïviteit werd verspreid, heeft ons eraan herinnerd hoe kwetsbaar democratieën kunnen zijn in het digitale tijdperk. Gezonde democratieën zijn afhankelijk van open overleg en publieke participatie en van een systeem van controles en waarborgen. De democratie kan worden ondermijnd wanneer informatiebronnen in het gedrang komen door malinformatie, misinformatie en desinformatie. In deze richtsnoeren gaan wij specifiek in op desinformatie, aantoonbaar foute of misleidende informatie die wordt gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om het publiek opzettelijk te bedriegen, hetgeen schade in het publieke domein kan veroorzaken. Veel van de suggesties om uw leerlingen te helpen om het fenomeen van desinformatie en de dynamiek eromheen te begrijpen, kunnen echter ook worden toegepast om misinformatie aan te pakken.

¹We gebruiken in deze richtsnoeren de term "leerling" om zowel scholieren als studenten aan te duiden, zowel in het lager als in het secundair onderwijs.

3. De richtsnoeren gebruiken in het onderwijs en bij de opleiding

Deze richtsnoeren bieden een concrete, praktische leidraad voor leerkrachten/onderwijsactoren. Dat gezegd zijnde, bieden zij geen voorschriften of axioma's, maar zijn zij bedoeld om praktische ondersteuning te bieden voor het onderwijzen in de klas en in vergelijkbare onderwijsomgevingen.

Of u nu op zoek bent naar duidelijke verklaringen van technische begrippen, klassikale oefeningen voor feitenonderzoek, manieren om "goede" onlinegewoonten aan te moedigen of manieren om uw leerlingen te beoordelen, u vindt het allemaal in deze richtsnoeren.

Richtsnoeren aanreiken om digitale geletterdheid te bevorderen en desinformatie aan te pakken is niet altijd een gemakkelijke opgave, vanwege snelle technologische ontwikkelingen en nieuwe mogelijkheden op het gebied van digitale communicatie en media. Deze richtsnoeren bieden geen oplossingen voor alle vraagstukken die u in de klas kunt tegenkomen, maar zijn toegespitst op de volgende onderwijs- en opleidingsdoelstellingen:

1. inzicht en nuttige kennis verschaffen over de dynamiek en verschijningsvormen van desinformatie en over de bepalende eigenschappen van geloofwaardige informatie
2. het inzicht bevorderen in hoe digitale geletterdheid kan worden bereikt;
3. informatie delen over hoe digitale technologieën kritisch en verantwoordelijk kunnen worden gebruikt;
4. inzicht verschaffen in hoe leerlingen kunnen worden beoordeeld wat hun competenties op het gebied van digitale geletterdheid betreft.

Om aan deze doelstellingen tegemoet te komen, zijn de volgende onderdelen van de richtsnoeren als volgt gestructureerd:

Deel 4 'Definities van belangrijke termen in deze richtsnoeren' biedt een overzicht van de definities van belangrijke begrippen in verband met digitale geletterdheid en desinformatie.

Deel 5 'Achtergrond' bevat richtsnoeren om klassen en scholen zo in te richten dat desinformatie en digitale geletterdheid beter kunnen worden behandeld. Deze richtsnoeren zijn gebaseerd op actueel onderzoek en op feedback van leerkrachten/onderwijsactoren en hebben bijvoorbeeld betrekking op de rol van leerkrachten/onderwijsactoren en leerlingen, het creëren van een veilige, boeiende leeromgeving enz.

In **deel 6** 'Vaardigheden op het gebied van digitale geletterdheid opbouwen in de klas en op school: digitale burgers worden' worden specifieke belemmeringen en uitdagingen, leerdoelstellingen en inspirerende praktijken in verband met deze thema's onderzocht. In de hier aangereikte richtsnoeren wordt bekeken hoe digitale geletterdheid doeltreffend kan worden bevorderd.

In **deel 7** 'Desinformatie: waar hebben we het over?' worden de verschillende dimensies van desinformatie onder de loep genomen en worden richtsnoeren verstrekt over hoe dit het beste kan worden aangepakt.

Deel 8 'Digitale geletterdheid beoordelen en evalueren op school en in de klas: concrete richtsnoeren voor leerkrachten en onderwijsactoren', betreft vragen die alle leerkrachten/onderwijsactoren bezighouden: hoe leerlingen kunnen worden beoordeeld. Er worden richtsnoeren aangereikt voor het beoordelen van de digitale geletterdheid van leerlingen, evenals manieren om eventuele initiatieven van uw school op het gebied van digitale geletterdheid te evalueren.

In deze richtsnoeren zult u gekleurde kaders aantreffen die uw leesgemak moeten vergroten. Er zijn **groene** kaders met praktische onderwijs- en leertips, **blauwe** kaders met werkplannen voor uw onderwijsactiviteiten, **rode** kaders met waarschuwingen en **oranje** kaders met andere nuttige inzichten. Opgelet: de waarschuwingen betekenen niet dat we voorstellen bepaalde thema's te mijden, maar wel dat sommige thema's mogelijk lastiger zijn en meer voorbereiding vergen bij het onderwijzen.

Voor wie zijn de richtsnoeren bedoeld?

De richtsnoeren zijn bedoeld voor diverse leerkrachten en onderwijsactoren. Zij zijn hoofdzakelijk bedoeld voor leerkrachten/onderwijsactoren in het lager en secundair onderwijs. Waar mogelijk wordt in de richtsnoeren een onderscheid gemaakt in wat wordt aanbevolen. In veel gevallen moet u de richtsnoeren mogelijk aanpassen aan uw persoonlijke omstandigheden. We gebruiken de begrippen "onderwijsactoren" en "klas" hier in ruime zin. Bepaalde inhoud kan mogelijk ook nuttig zijn voor ouders² en/of leden van de gemeenschap en kan van toepassing zijn op leren in niet-formele en informele contexten.

De richtsnoeren werden ontwikkeld vanuit de idee dat zij door uzelf kunnen worden gebruikt in uw persoonlijke omstandigheden, maar dat zij ook nuttig kunnen zijn in de samenwerking met bijvoorbeeld collega's en ander schoolpersoneel, zoals schoolpsychologen, (school) bibliothecarissen en sociaal werkers op school en uw werk meer effect kunnen geven. Schoolleiders, ouders, beroepsbeoefenaars in de media, het maatschappelijk middenveld en de gemeenschap betrekken kan wat op school gebeurt, ook verrijken. In de richtsnoeren wordt op verschillende plekken naar dergelijke benaderingen verwezen.

Tot slot hopen wij dat deze richtsnoeren nuttig zullen zijn en u zullen ondersteunen bij uw dagelijkse werkzaamheden en zullen helpen om een nieuwe generatie geïnformeerde, mondige en betrokken Europese digitale burgers te stimuleren.

²Met het woord "ouders" worden in dit document ook andere verzorgers bedoeld.

4. Definities van belangrijke termen voor deze richtsnoeren

Veel termen zijn gebruikt om te beschrijven wat mensen online tegenkomen. Het kan nuttig zijn om even stil te staan bij een aantal van deze termen en bij wat ze betekenen. Voor mensen die voor de klas staan, kan het nuttig zijn in uw gesprekken met collega's, leerlingen en de gemeenschap. De volgende definities zijn hoofdzakelijk uit internationale beleidsdocumenten en kaders gehaald, maar zijn ingekort met het oog op de leesbaarheid.

Algoritmen: in de context van digitale platforms zijn algoritmen hulpmiddelen die op basis van relevantie en voorkeuren selecteren welke inhoud aan gebruikers wordt getoond.

Artificiële intelligentie of AI(-systemen): software in computers of machines die is geprogrammeerd om taken te verrichten waarvoor gewoonlijk menselijke intelligentie nodig is, zoals leren of redeneren.

Bot: een autonoom softwareprogramma op het internet dat interageert met gebruikers en vooraf gedefinieerde taken verricht.

Cheapfakes: gemanipuleerde media die zijn gewijzigd met conventionele en betaalbare technologie (bv. face-swapping).

Burgerjournalistiek: journalistiek die wordt verricht door mensen die geen professionele journalisten zijn maar die informatie verspreiden via websites, blogs en sociale media.

Clickbait: inhoud die hoofdzakelijk tot doel heeft de aandacht te trekken en bezoekers aan te moedigen om op een link naar een specifieke webpagina te klikken.

Debunking: een activiteit die plaatsvindt nadat de desinformatie is gecreëerd en verspreid. Debunking is bedoeld om reeds gepresenteerde informatie recht te zetten en verwijst naar het voornemen om de gepresenteerde hoofdzakelijk foutieve informatie op te helderen.

Deepfakes: met behulp van artificiële intelligentie gegenereerde foto's, videobeelden of geluidsopnamen van mensen of gebeurtenissen die niet echt bestaan of hebben plaatsgevonden en die vaak niet te onderscheiden zijn van de echte. Zij zijn gesofisticeerder dan cheapfakes.

Digitaal burgerschap: het vermogen om actief, voortdurend en op verantwoorde wijze deel te nemen aan digitale omgevingen (lokaal, nationaal, mondiaal, online) op alle niveaus (politiek, economisch, sociaal, cultureel en intercultureel).

Digitale voetafdruk: sporen van gegevens die worden achtergelaten door personen die het internet gebruiken, waaronder bezochte websites, verzonden e-mails en andere informatie die wordt gedeeld. Een digitale voetafdruk kan worden gebruikt om de onlineactiviteiten en -toestellen van een individu te traceren.

Digitale geletterdheid: het vermogen om informatie veilig en verantwoordelijk te raadplegen, te beheren, te begrijpen, te integreren, te communiceren, te evalueren, te creëren en te verspreiden met behulp van digitale technologieën. Dit omvat competenties waarvoor verschillende termen worden gebruikt, zoals informatiegeletterdheid en mediageletterdheid, computer- en ICT-geletterdheid. Digitale geletterdheid behelst een dimensie van actieve burgerparticipatie in de digitale wereld en bevordert actief burgerschap.

Digitale onderwijsmethoden: het gebruik van innovatieve digitale hulpmiddelen en conceptuele benaderingen. Deze methoden zijn bedoeld om adaptief en gepersonaliseerd leren te ondersteunen en bij te dragen aan de opzet van nieuwe creatieve manieren van leren, de verrijking van leerervaringen en het verbeteren van leerresultaten. Er zij op gewezen dat in digitale onderwijsmethoden waarde wordt gehecht aan open onderwijs, met inbegrip van open educatieve hulpmiddelen.

Desinformatie: aantoonbaar foute of misleidende informatie die wordt gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om het publiek opzettelijk te bedriegen. Desinformatie kan schade in het publieke domein veroorzaken.

Echokamers: omgevingen waarin de mening, politieke strekking of overtuiging van gebruikers over een thema wordt versterkt door herhaalde interacties met gelijkgestemden of bronnen met soortgelijke overtuigingen en ideologieën.

Feitenonderzoek: het proces waarbij wordt nagegaan of informatie juist of onjuist is.

Filterbubbel: een situatie waarin mensen alleen nieuws en informatie zien of horen die hun bestaande overtuigingen en voorkeuren bevestigt. Dit effect kan online worden versterkt naargelang van de personen of pagina's die gebruikers volgen of met wie/waarmee zij contact leggen, en door algoritmen die inhoud weergeven op basis van eerder onlinegedrag, voorkeuren en instellingen.

Malinformatie: feitelijk juiste informatie die op schadelijke wijze wordt gebruikt.

Media- en informatiegeletterdheid: het vermogen om informatie in het algemeen belang te begrijpen; het vermogen om informatie, media en digitale communicatie op kritische wijze te benaderen om deel te nemen aan de duurzameontwikkelingsdoelstellingen; en het vermogen om alle voordelen van de fundamentele mensenrechten na te streven en te benutten.

Mediageletterdheid: het vermogen om zich toegang te verschaffen tot media, om verschillende aspecten van de media en media-contexten te begrijpen en kritisch te evalueren en om berichten op te stellen in verschillende contexten.

Meme: een gewoonlijk humoristische afbeelding, video, tekst enz. die snel wordt gekopieerd en verspreid door internetgebruikers, vaak met kleine variaties.

Misinformatie: aantoonbaar foute informatie die wordt verspreid met de intentie te misleiden en die vaak wordt gedeeld omdat de gebruiker denkt dat de informatie juist is.

Phishing: een aanval die bedoeld is om het geld of de identiteit van een persoon te stelen, door iemand ertoe te brengen persoonlijke informatie — zoals creditcardnummers, bankgegevens of wachtwoorden — prijs te geven op websites die zich voordoen als legitiem.

Prebunking: het weerleggen van een overtuigend argument voor het argument is verspreid.

Bron: het vertrekpunt of de oorsprong van informatie.

Trol: iemand die doelbewust probeert om mensen te beledigen of hen rechtstreeks aan te vallen door minachtende opmerkingen te plaatsen. Trollenfabrieken zijn geïnstitutionaliseerde groepen internettrollen die zich proberen te mengen in politieke meningen en in de besluitvorming.

Verificatie: het proces waarbij wordt nagegaan of een site, een adres, een account of informatie authentiek en echt is.

5. Achtergrond

This section offers guidance on how to create a learning environment that is conducive to helping students become digitally literate and helping them develop the competences needed to become resilient to misinformation, malinformation and especially disinformation.

Dit deel bevat richtsnoeren voor het creëren van een leeromgeving die leerlingen helpt om digitaal geletterd te worden en om de nodige competenties te ontwikkelen om bestand te worden tegen misinformatie, malinformatie en in het bijzonder desinformatie. Het is bedoeld voor leerkrachten en onderwijsactoren in het algemeen en voor alle schoolniveaus (bijvoorbeeld lagere en secundaire scholen). U vindt er tips en richtsnoeren voor het overwinnen van mogelijke uitdagingen waarmee u als leerkracht/onderwijsactor kunt worden geconfronteerd, evenals diverse werkplannen die uw onderwijsactiviteiten kunnen inspireren. Het advies dat wordt aangeboden, houdt verband met drie momenten in de onderwijscyclus – **voor, tijdens en na de klasactiviteiten**.

Onderwijzen en leren in de digitale schoolomgeving

Ten eerste moet worden benadrukt dat u geen techgoeroe hoeft te zijn om uw leerlingen te helpen om digitaal geletterd te worden. Los van de technologie waarover u in de klas beschikt, kunt u uw leerlingen betrekken bij het bredere debat over de vele kansen en risico's van het digitale universum en over het nut van het beoordelen van de geloofwaardigheid van de informatie die zij tegenkomen.

Net zoals alle doeltreffend onderwijs, is het van belang om een veilige ruimte te creëren waarbinnen leerlingen hun mening kunnen uiten en actief kunnen leren. Leerlingen waarderen het om gezien en gehoord te worden, zowel door hun medeleerlingen als door hun leerkrachten, en zij waarderen het als zij mondiger worden gemaakt om vaardiger te worden in een digitale wereld waarmee zij mogelijk al goed bekend zijn. Die digitale wereld kan leerlingen de kans bieden om heel wat informatie te raadplegen, diverse meningen te horen over een bepaald onderwerp en te communiceren over geografische, taalkundige, culturele en religieuze belemmeringen heen. Toch ontbreekt het hen vaak aan de competenties en de wijsheid om wat hen wordt aangeboden ten volle te benutten en potentiële bedreigingen te identificeren.

U beschikt ongetwijfeld over een repertoire van benaderingen die u toepast wanneer u met uw leerlingen rond uitdagende en soms controversiële kwesties werkt. **Kader 1** bevat een overzicht van een aantal educatieve benaderingen waarmee u misschien al vertrouwd bent. Zij hebben hun nut bewezen op het gebied van digitale geletterdheid.

Kader 1: Onderwijzen en leren in de digitale schoolomgeving — nuttige benaderingen

De volgende onderwijs- en leerbenaderingen hebben hun nut bewezen en kunnen als inspiratie dienen voor uw werk.

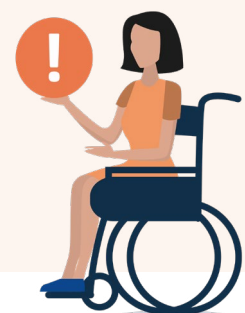
Spiraal curriculum. Elk onderwerp, ook digitale geletterdheid, kan op elke schoolleeftijd worden onderwezen als op elk gegeven moment de juiste onderwijsbenadering wordt gekozen. Het is een benadering waarin belangrijke begrippen herhaaldelijk worden voorgesteld, maar steeds complexer, of in verschillende toepassingen. Deze benadering maakt het mogelijk om begrippen die gewoonlijk voor later worden gehouden, sneller te introduceren.

Omgekeerd leslokaal. Een collegiaal aangestuurde strategie van blended leren die de betrokkenheid van leerlingen en het leren met behulp van media, in en buiten de les, vergroot. Leerlingen voltooien leesopdrachten vaak thuis en lossen in de klas vraagstukken op.

Blended onderwijs. De COVID 19-pandemie vormde een keerpunt voor het overschakelen naar meer leren op afstand in het onderwijs. Blended leren heeft het potentieel om persoonlijk en online-onderwijs op doeltreffende wijze te combineren tot een samenhangende ervaring.

Al doende leren. In het onderwijs is dit een benadering die gebaseerd is op de idee dat we meer leren wanneer we de activiteit daadwerkelijk "doen".

Gamificatie en spelonderwijs leren. Bij deze benaderingen worden gaming-strategieën (gamificatie) toegepast of worden online- en offlinespellen (spelonderwijs leren) gebruikt om het leren te verbeteren en boeiender te maken voor personen. Educatieve spellen om het bewustzijn over vooringenomenheid van de media te vergroten, zijn hiervan een voorbeeld.

Digitale hulpmiddelen bieden leerlingen gewoonlijk relatief veel vrijheid wanneer zij bijvoorbeeld digitale toestellen gebruiken om apps te openen, te communiceren op sociale media of op het internet te surfen. Door die vrijheid kunnen leerlingen ook een enorme hoeveelheid informatie raadplegen, wat hun opvoeding ten goede komt. Het kan er ook toe leiden dat zij irrelevant, ongepast en mogelijk gevaarlijk digitaal gedrag vertonen. Een belangrijke uitdaging voor u als leerkracht/onderwijsactor bestaat er dan ook in leerlingen weg te leiden van schadelijk onlinegedrag en hen te helpen om de nodige zelfkennis en vaardigheden te verwerven om dit zelf te doen.

Er moet bijzondere aandacht worden geschonken aan de diversiteit in de klas, wat de achtergrond, de meningen en het wereldbeeld van leerlingen betreft. Dat betekent dat leerlingen op voorhand enige inzichten moeten worden aangereikt over het thema digitale kansen en bedreigingen en dat basisregels voor de discussie moeten worden vastgesteld (bijvoorbeeld geen persoonlijke aanvallen en “de verantwoordelijkheid nemen voor meningen” door in de “ik”-vorm te spreken)³. Het kan nuttig zijn om een idee te hebben van de standpunten van uw leerlingen (en hun leeftijdsgenoten) inzake bepaalde kwesties alvorens die kwesties in de klas te bespreken, wetende dat de meningen uiteen kunnen lopen en divers kunnen zijn. Het is ook nuttig als u inzicht kunt krijgen in de nieuws- en informatiebronnen die zij raadplegen en de sociale media die zij gebruiken. Welke media en onlineplatformen raadplegen leerlingen en wat vinden zij daarvan? Soms moeten leerlingen wat worden aangepord om deze informatie te delen, en soms moeten de antwoorden anoniem zijn. Voorts is het nuttig om te beoordelen in hoeverre leerlingen bepaalde kwesties zoals privacy-instellingen, digitale gemeenschapsregels en -voorschriften, wat legaal en illegaal is enzovoort, reeds begrijpen (zie ook deel 8).

Given the potential for students to encounter false and potentially harmful information online, it is best to be prepared to engage in a conversation with them about information that might be potentially controversial for them, their peers, or their community. This implies being prepared to deal with emotions and irrational behaviour. It can also be a good idea to first have a more general discussion with students about what they have seen in the media recently that might be controversial.

Neem in overweging...

- leerlingen regelmatig digitale hulpmiddelen te laten gebruiken als onderdeel van het leren, voor verschillende doeleinden;
- uw lestijd te beperken en meer interactieve methoden te gebruiken, zoals de socratische methode van leren, onderzoekend en probleemgestuurd leren en diverse op samenwerking gebaseerde leermethoden;
- de zorgen en stellingen van alle leerlingen ernstig te nemen en ervoor te zorgen dat u hun standpunten respecteert;
- rekening te houden met de specifieke behoeften, zorgen, sterke punten en zwakke punten van een groep leerlingen met wie u wilt gaan werken en deze als uitgangspunt te nemen voor het leren;

- voort te bouwen op de diversiteit van de groep, zowel wat achtergrond als wat meningen betreft. Dit zal verrijkend werken; werkmethoden te selecteren die deze diversiteit accentueren;
- privacy te bespreken met de leerlingen en ervoor te zorgen dat zij begrijpen wat dit is en hoe zij deze kunnen beschermen. Privacykwesties spelen een voorname rol in gesprekken over digitale geletterdheid;
- dat leerlingen uw hulp nodig zullen hebben om online betrouwbare informatie te vinden, maar dat zij deze vaardigheden ook zelf moeten verwerven;
- dat jonge mensen veel van elkaar leren. Strategieën van collegiaal leren kunnen doeltreffend zijn in het hele onderwijspectrum, ook wanneer digitale technologieën worden gebruikt. Dat betekent dat u als leerkracht een meer faciliterende rol gaat spelen. Collegiaal leren vereist wel uw begeleiding als leerkracht;
- dat jongeren veel van hun onlinegewoonten op jonge leeftijd en thuis aanleren;
- actuele gebeurtenissen in de eigen omgeving of in de wereld te gebruiken als aanleiding voor activiteiten. Hoe nabij de informatie, des te geïnteresseerder en gemotiveerder zullen de leerlingen gewoonlijk zijn;
- hoe u de juiste context, omkadering en benadering voor uw klas kunt kiezen en hoe u het onderwerp aanbrengt; hoe gemotiveerd uw leerlingen vooraf zijn. Sommige tieners gaan niet graag in discussie over controversiële sociale en politieke kwesties;
- wat de meest geschikte regels voor elke klas zijn. Wat werkt voor de ene groep, werkt niet voor de andere. Ontwikkel de regels waar mogelijk samen met de leerlingen. Het geeft hen inspraak;
- uw ideeën met andere leerkrachten/onderwijsactoren te delen en te bespreken.

³Enkele voorbeelden zijn: “Ik denk dat...”, “ik ben ervan overtuigd dat...”, “naar mijn gevoel...”, “ik ben het ermee eens dat...”.

Richtsnoeren en tips — voor, tijdens en na school en klasactiviteiten

Om positieve leerervaringen te bevorderen en ongewenste resultaten zoals conflicten of polarisering te voorkomen wanneer u digitale geletterdheid en weerbaarheid tegen desinformatie onderwijst, kan het nuttig zijn om voor, tijdens en na de lessen rekening te houden met het volgende.

Tip 1: Leerlingen betrekken

Als sommige leerlingen moeilijk in de omgang zijn, kunt u overwegen om hen te betrekken bij de voorbereiding van de activiteiten en hen bepaalde taken of verantwoordelijkheden te geven. Zij kunnen u positief verrassen.

Tip 2: Ouders betrekken

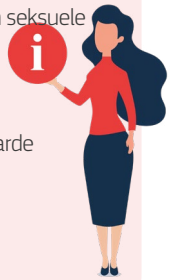
De betrokkenheid van ouders varieert sterk. Een goed moment om met ouders te communiceren is bijvoorbeeld het eerste oudercontact van het jaar, waar de opkomst vaak hoog is. Als u op weerstand botst bij de ouders, is het belangrijk om bondgenoten te hebben op school, zoals de directeur.

Opgelet: controversiële kwesties

Vaak is het nuttig om controversiële kwesties met leerlingen te bespreken, in het bijzonder in het kader van desinformatie, maar dergelijke kwesties vergen mogelijk meer tijd en behoedzaamheid. Enkele voorbeelden:

- COVID-19 en vaccins
- De Russische inval in Oekraïne
- Verhalen van onrechtvaardigheid in het verleden en het heden
- Misdrijven en straffen
- Kwesties in verband met gendergerelateerde en seksuele diversiteit
- Migratie, minderheden, racisme en religie
- Klimaatverandering en de opwarming van de aarde
- Kolonialisme, slavernij, antisemitisme, ontkenning van de holocaust
- Gevoelige nationale onderwerpen

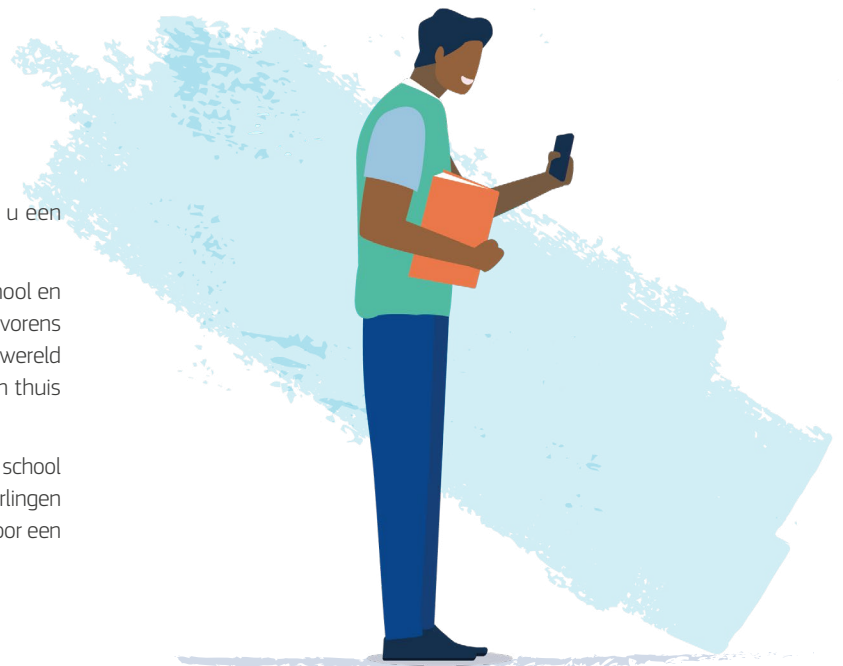

Vóór de activiteiten

Contact leggen met belanghebbenden op school

Neem in overweging...

- uw plannen te bespreken met de schooldirectie alvorens u een gevoelig of controversieel onderwerp onderwijst;
- met ouders te communiceren via vaste kanalen tussen school en ouders, en waar mogelijk de inspanningen te coördineren, alvorens u politiek of gevoelige kwesties met betrekking tot de onlinewereld bespreekt, die onvermijdelijk tot discussies bij de leerlingen thuis kunnen leiden (zie tip 2);
- te coördineren met de schoolpsycholoog of sociaal werker op school wanneer gespecialiseerde ondersteuning nodig is (bv. als leerlingen elkaar beledigen of emotionele moeilijkheden ondervinden door een thema).

Het speelveld op het gebied van digitale geletterdheid leren kennen

Een goed uitgangspunt is inzicht te verwerven in de mediagewoonten van de gemeenschap waarbinnen de school actief is. Dit kan kansen bieden om voort te bouwen op bestaande patronen. Dit kan worden gedaan door evenementen van de schoolgemeenschap bij te wonen en er te communiceren, de lokale media en andere populaire media in de gaten te houden en in gesprek te gaan met collega's, ouders en leerlingen. Bepaalde geledingen van gemeenschappen hebben mogelijk radicale meningen (binnen de groep) die onverwacht tot uiting kunnen komen in de klas. Het is nuttig om op de hoogte te zijn van deze gevoeligheden.

Hoewel het domein digitale geletterdheid relatief nieuw is, zijn er de afgelopen jaren heel wat initiatieven opgezet die uw onderwijsactiviteiten ten goede kunnen komen en het leren door de leerlingen kunnen verrijken. Bijvoorbeeld:

- Er zijn internationale netwerken van leerkrachten en onderwijsactoren met belangstelling voor en ervaring in het onderwijzen over digitale geletterdheid en het aanpakken van desinformatie. Vaak zijn die netwerken gratis en slechts een "klik" van u verwijderd.
- Internationale organisaties zoals de Europese Commissie, Unesco, de OESO, de Raad van Europa, de Internationale Telecommunicatie-unie (ITU), Unicef en Media-unies hebben hulpmiddelen, netwerken en richtsnoeren ontwikkeld die uw werk kunnen verrijken.
- Bij diverse nationale en lokale initiatieven zijn beroepsjournalisten en journalistenverenigingen betrokken. Mogelijk zijn er ook al enkele lokale journalisten bij betrokken. Verwijzingen naar veel van deze initiatieven zijn te vinden in het [verslag](#) – in het bijzonder in de bijlagen – dat werd ontwikkeld als aanvulling op deze richtsnoeren.
- Mogelijk hebt u er baat bij te bekijken hoe uw lokale of nationale regering de digitale geletterdheid van leerlingen kan ondersteunen, en welke inspanningen en programma's van maatschappelijke organisaties er zijn.
- Lokale bibliotheken zijn actief geworden op dit gebied en kunnen helpen om activiteiten naar de gemeenschap te brengen.

Kader 2: Externe actoren, zoals beroepsjournalisten, ngo's, academici en platformen betrekken — mogelijke voordelen en nadelen/risico's voor scholen en leerkrachten/onderwijsactoren

U hoeft digitale geletterdheid niet alleen te bereiken en u kunt virtuele en/of fysieke programma's van derden (bv. het maatschappelijk middenveld) bij uw onderwijsactiviteiten betrekken.

Mogelijke voordelen

- Externen kunnen extra kennis en deskundigheid aanreiken.
- Externen bieden kansen voor leerkrachten en onderwijsactoren om netwerken met deskundigen op te bouwen.
- Externen hebben vaak ruime ervaring opgedaan in het werken met scholen.
- Externen brengen op feiten gebaseerde praktijkervaring aan vanop het terrein.
- Academici/universiteiten hebben ervaring met het evalueren van "wat werkt" en "waarom".
- Externen erbij betrekken, kan boeiend zijn voor leerlingen.

Mogelijke nadelen of risico's

- Extra administratie, bv. met betrekking tot de logistiek en de instemming van de schooldirectie en anderen.
- Kan de flexibiliteit van de planning beperken.
- Kan economische kosten met zich brengen.
- Derden willen mogelijke commerciële, gegevensverzamelings- of politieke belangen promoten.

U kunt ook online gaan en opzoeken wat voor organisaties hulpmiddelen voor scholen en onderwijsactiviteiten hebben ontwikkeld.

Neem in overweging...

- schoolactiviteiten te koppelen aan belangrijke internationale en nationale netwerken en evenementen. Op het internationale niveau kan het bijvoorbeeld gaan om de Dag van een Veiliger Internet (elk jaar in februari), de Internationale factchecking-dag (2 april) en bewustmakingscampagnes (Europese week van de mediageletterdheid, Mondiale week van de media- en informatiegeletterdheid van Unesco). Het Europabrede eTwinning-netwerk stelt leerkrachten/onderwijsactoren en scholen ook in staat om contact te leggen met anderen elders in Europa. Het jaarlijkse thema in 2021 was "Mediageletterdheid en desinformatie"; naar aanleiding daarvan werd een vlaggenchipconferentie gehouden en werd een eTwinning-boek met goede praktijken over het thema gepubliceerd.
- lokale, nationale en/of internationale financiering aan te vragen voor uw initiatieven. Op Europees niveau gaat het dan bijvoorbeeld om het Erasmus+-programma en het Europees Solidariteitskorps.

Tip 3: Controversiële kwesties aankaarten

Controversiële kwesties aankaarten kan het leren verrijken en kritisch denken bevorderen. Welke thema's vindt u het meest controversieel om te onderwijzen in uw klas? En uw collega's? Wat zijn hun ervaringen met het onderwijzen van controversiële kwesties? Kunt u nuttige hulpmiddelen met elkaar delen? Kunnen activiteiten door samenwerking worden verruimd naar andere thema's op school? Kunnen "deskundigen" worden uitgenodigd in de klas of in bijeenkomsten (persoonlijk of op afstand)?

U kunt het beste beoordelen of u de discussies in de klas het beste licht kunt houden dan wel of u een dieper, grondiger gesprek wilt voeren met uw leerlingen. Dit is ook afhankelijk van de leeftijd van de leerlingen en van uw eerdere ervaring met het aanpakken van controversiële kwesties.

Wanneer u controversiële kwesties bespreekt, kan het nuttig zijn om te beginnen met minder controversiële kwesties en geleidelijk aan over te gaan naar kwesties die controversieler zijn. Zo kunt u zien hoe uw leerlingen reageren en of zij klaar zijn om gevoeligere kwesties te bespreken en zich daar gemakkelijk bij voelen (zie ook werkplan 12 over complottheorieën).

Interactieve methoden kunnen helpen om de soort sfeer te creëren die de klas ten goede komt bij het bespreken van controversiële kwesties. Dergelijke methoden zijn onder meer een stille-wand-discussie, meninglijnen, activiteiten rond actief luisteren, viskomgesprekken, complexe opdrachten, rollenspellen en samenwerkend leren. Dergelijke methoden helpen ook om leerlingen te betrekken die zich anders mogelijk vervelen of geen belangstelling tonen

Een rijke leeromgeving in de klas bewerkstelligen

Neem in overweging...

- u bewust te worden van het volgende: mogelijke psychosociale redenen waarom leerlingen er een ander standpunt op nahouden, leerlingsspecifieke gevoeligheden, gevoeligheden van de gemeenschap en polarisering in de maatschappij; ook uw eigen standpunt, emoties en gevoeligheden;
- leerlingen eerst om ideeën en meningen te vragen alvorens een thema te bespreken. Dit kan indien nodig anoniem.
- als er sommige leerlingen zijn die mogelijk moeilijk in de omgang zijn, kan het nuttig zijn om hen te betrekken bij de voorbereiding van de sessie en hen specifieke taken te geven;
- vertrouwen te scheppen in de klas. Vertrouwen kan een cruciale factor zijn die leerlingen (en de leerkracht) in staat stelt om zich meer op hun gemak te voelen wanneer zij gevoelige en controversiële thema's bespreken. Sommige leerlingen vinden thema's mogelijk alleen geschikt om binnen de groep te bespreken (onder leerlingen) en willen liever niets delen. Wederzijds vertrouwen kan dit verhelpen;
- gevoeligere discussies te houden nadat een klasgemeenschap tot stand is gekomen. Controversiële kwesties worden het beste besproken in een open omgeving waarin leerlingen zich veilig, gezien en gehoord voelen;
- te beginnen met interacties die een script volgen en vervolgens over te schakelen op interacties die niet zozeer een script volgen, op basis van de trends en dynamiek in de klas;
- te beginnen met één-op-één-interacties (leerkracht-leerling; leerling-leerling) en vervolgens over te schakelen naar kleinere groepen, en pas daarna naar interacties met de hele klas;
- gebruik te maken van op de leerling gericht leren, om leerlingen zo autonomie en inspraak te geven in wat zij leren.

Werkplan 1: Werken met desinformatie

De volgende activiteit kan plaatsvinden tijdens een les van 45 minuten.

Check-in (ca. 5 min).

Vraag alle leerlingen aan het begin van de les individueel hoe zij zich vandaag voelen. Luister zorgvuldig naar hun antwoord. Reageer neutraal op de antwoorden en zeg gewoon: "dankjewel". De andere leerlingen horen in stilte te luisteren. Bepaal de volgorde waarin de leerlingen aan bod komen willekeurig.

Inleiding (ca. 5 min)

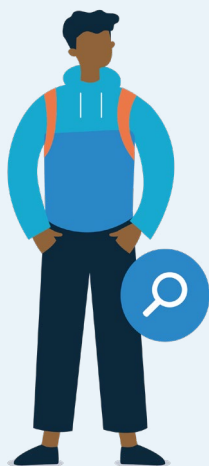
Vermeld een gedachte of een persoonlijke ervaring in verband met desinformatie, of leg het verband met een nieuwsbericht dat desinformatie bevat. Stel na uw korte inleiding een vraag over de desinformatie, zoals "hoe ernstig is deze desinformatie volgens jullie?" of "wat is volgens jullie het doel van deze desinformatie?"

Gemodelleerd gesprek (ca. 25 min)

Deel kleine stukjes papier uit. Geef de leerlingen 90 seconden de tijd om een kort antwoord op uw vraag neer te schrijven. Laat hen weten dat zij hun antwoord luidop zullen voorlezen. Kies vervolgens willekeurige paren. Laat de eerste leerling van het paar de vraag stellen aan de tweede leerling. De tweede leerling leest zijn/haar antwoord voor. Vervolgens worden de rollen omgekeerd. Blijf paren vormen tot alle leerlingen zijn gehoord. Als het aantal leerlingen oneven is, vormt u zelf een paar met een leerling. Als er tijd over is, vraagt u om opmerkingen.

Check-out (ca. 8 min)

Vraag alle leerlingen aan het einde van de les of zij deze les iets geleerd hebben. Maak gebruik van de check-in-principes.

Werkplan 2: Leren over multiperspectiviteit via meerdere bronnen

Opmerking: deze activiteit neemt ongeveer 3x45 minuten in beslag

Les 1: Vind een gebeurtenis in de geschiedenis die op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd, naargelang van de twee (of meer) zijden die erbij betrokken zijn. Voorbeelden zijn verschillende onafhankelijkheidsoorlogen, de Amerikaanse burgeroorlog, de Eerste Wereldoorlog, het conflict in Noord-Ierland, de oorlog in de Balkan in de jaren 1990.

Geef de leerlingen twee afzonderlijke korte verhalen (of laat hen online twee afzonderlijke verhalen zoeken) over het conflict. Laat elke groep online 5-10 bronnen zoeken die informatie verschaffen over het conflict — indien mogelijk van verschillende zijden (mogelijk hebben zij hierbij hulp nodig). Laat hen deze bronnen kort voorstellen aan de klas. Vergelijk en toets ze.

Presenteer een stelling zoals: "De belangrijkste oorzaak van het conflict was dat X de mensen in Y geen volledige mensenrechten toekende".

Les 2: Er worden twee groepen gevormd: diegenen die het eens zijn met de stelling, en diegenen die het oneens zijn. Het gemakkelijkste is om leerlingen aan een bepaalde groep toe te wijzen — de helft aan de "eens"-groep, de andere helft aan de "oneens"-groep.

Elke leerling gebruikt vervolgens de 5-10 onlinebronnen die zijn groep heeft gevonden om twee sterke argumenten voor of tegen de stelling uit te werken. De leerlingen verzamelen hun bewijs en schrijven het uit. Eerst doen zij dit individueel — in de eerste helft van de les. Vervolgens werken zij in kleinere gelijkgestemde subgroepen (ongeveer 4-6 personen per groep) en delen zij hun argumenten. Elke subgroep maakt een digitale poster met hun vijf belangrijkste argumenten.

Les 3: De groepen verfijnen hun posters en stellen ze voor aan de rest van de klas. Alle leerlingen geven de verschillende argumenten een score (van 1 tot 10) en bespreken waarom ze die score hebben gegeven, in het bijzonder op basis van het bewijs dat zij in de bronnen hebben gevonden. De scores kunnen ook met behulp van onlinehulpmiddelen worden toegekend. Bespreek in nieuwe kleine groepen beide zijden van het verhaal en probeer te bepalen hoe de controversiële kwestie het beste kan worden begrepen. Bedenk of er een manier is om de argumenten en tegenargumenten te integreren. Bestaat er een tussenoplossing? Kunnen zij tot een consensus komen?

Als alternatief kunnen diverse methoden worden gebruikt om de leerlingen ertoe te brengen de kwestie te bespreken, zoals een (virtuele) galerijwandeling, de socratische methode, een traditioneel debat, de viskom, een debat met kruisverhoor en een academisch debat.

Opmerking: deze benadering moet sterk door u als leerkracht/onderwijsactor worden gestuurd.

Tijdens de activiteiten

Neem in overweging....

- een open, ondersteunende sfeer te bewerkstelligen en te handhaven in de klas;
- hoe u kwesties plaatst. Dit kan op verschillende manieren gebeuren om ze relevant te maken voor de leerlingen;
- een persoonlijk dagboek bij te houden van hoe leerlingen reageren op uw lessen over uitdagende en controversiële kwesties. Zij kunnen ook een dergelijk dagboek bijhouden voor hun bedenkingen;
- emotionele reacties in de klas in de gaten te houden en mogelijk achter leerlingsspecifieke gevoeligheden te komen. Sommige leerlingen hebben mogelijk radicale meningen die onverwacht tot uiting komen in de klas;
- bedacht te zijn op tendensen binnen de groep. Jongeren en volwassenen zien elkaars gebruik van digitale media soms als "ongepast" en kunnen dit als basis gebruiken voor negatieve stereotypen over de andere groep;
- in de gaten te houden in hoeverre uw activiteiten de dynamiek binnen de groep versus de dynamiek buiten de groep, de dynamiek tussen u en de leerlingen en tussen de leerlingen onderling, mogelijk versterken;
- zoveel mogelijk te polsen hoe individuele leerlingen zich voelen, in het bijzonder wanneer controversiële kwesties worden besproken en wanneer leerlingen ongepast gedrag vertonen;
- het goede voorbeeld te geven. Als u zich hier niet ongemakkelijk bij voelt, kunt u persoonlijke voorbeelden delen van hoe u als persoon (of als leerkracht/onderwijsactor) uw digitale geletterdheid ontwikkelt en/of bent blootgesteld aan desinformatie, aangezien dit de leerlingen ertoe kan aanzetten om hun eigen ervaringen te delen;
- een evenwicht te vinden tussen een open sfeer in de les en een veilige ruimte. In een open klassfeer kunnen leerlingen zeggen wat ze denken en vrij hun standpunten en meningen delen. Individuele leerlingen of groepen van leerlingen kunnen mogelijk echter beledigd worden of zich verontrust voelen door opmerkingen van anderen;
- bedacht te zijn op risicofactoren. Het risico bestaat dat leerlingen vervreemd raken wanneer vooroordelen of mythes worden aangepakt. Onenigheid kan worden aangepakt met dialoog, door de mening los te zien van de persoon die ze heeft en door meerdere, op feiten gebaseerde perspectieven in het gesprek voor te stellen.

Na de activiteiten

Neem in overweging...

- met de leerlingen te bespreken wat zij hebben geleerd, wat zij leuk vonden en wat zij misschien minder leuk vonden;
- nieuwe activiteiten op te zetten die voortbouwen op eerdere activiteiten en de leerlingen daar actief bij te betrekken;
- als u een dagboek hebt bijgehouden van de reactie van de leerlingen op de lessen over controversiële kwesties, dit met de schoolpsycholoog, klastitularissen of schoolpedagoog te bespreken;
- presentaties te geven aan andere klassen of scholen (kan ook virtueel);
- een meer formele beoordeling te verrichten van de kennis en vaardigheden die de leerlingen hebben opgedaan en/of de gebruikte leer- en onderwijsmethoden te evalueren (zie het deel van de richtsnoeren over beoordeling).

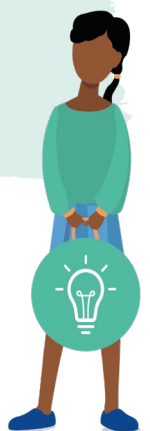
Tip 4: Empathie tonen

Om een veilige leeromgeving te stimuleren, is het nuttig leerlingen die toegeven in bepaalde soorten desinformatie, zoals een gangbare complottheorie, te geloven, niet belachelijk te maken of te isoleren. Empathie kan een goed uitgangspunt zijn. Zij nemen een zeker risico als zij toegeven in bepaalde soorten desinformatie te geloven. U kunt er ook voor kiezen om zelf bepaalde kwetsbaarheden toe te geven als u dat wil.

Soms helpt het om leerlingen eerst te laten praten over "iemand die ik ken..." om ontboezemingen minder persoonlijk te maken en de leerling minder kwetsbaar te maken voor kritiek van leeftijdsgenoten.

Tip 5: Nabespreking

Besprek achteraf met de leerlingen wat zij ervan vonden en wat hun ervaringen en emoties waren. Vraag wat zij hebben geleerd en hoe zij zouden willen voortbouwen op wat zij net hebben gedaan.

6. Vaardigheden op het gebied van digitale geletterdheid opbouwen in de klas en op school: digitale burgers worden

Wat is digitaal burgerschap en waarom is het belangrijk?

Digitale burgers...

- bezitten de vaardigheden, kenmerken en gedragingen om veilig, effectief, kritisch en verantwoordelijk deel te nemen aan de onlinewereld;
- zijn in staat om de voordelen en kansen van de onlinewereld te benutten maar zijn tegelijkertijd bestand tegen schadelijke invloeden;
- gebruiken digitale technologieën om hun actief burgerschap en sociale inclusie, hun samenwerking met anderen en creativiteit te ondersteunen om persoonlijke, sociale of commerciële doelstellingen te bereiken;
- zijn zich bewust van belangrijke waarden op het gebied van mensenrechten en van het feit dat die waarden online en offline vergelijkbaar zijn (vrijheid van mening en meningsuiting, het recht op privacy, participatie, waardigheid enz.).

Digitaal burgerschap is een aangeleerde reeks vaardigheden. In een digitale samenleving zijn er net zoals in de "offline"-samenleving bepaalde kernbegrippen, hulpmiddelen en vaardigheden die uw leerlingen moeten leren kennen om het leren te bevorderen. Leerlingen moeten ook toegang krijgen tot de hulpmiddelen die zij nodig zullen hebben om hun competenties op het gebied van digitale geletterdheid te ontwikkelen. U speelt daarbij een belangrijke rol.

Digitaal geletterd zijn betekent weten hoe digitale technologieën kunnen worden gebruikt om informatie op veilig en passende manieren *te raadplegen, te beheren, te begrijpen, te integreren, te communiceren, te evalueren, te creëren en te verspreiden*. Digitale geletterdheid kan leerlingen ook helpen om actief deel te nemen, te leren, een bevredigende loopbaan te ontwikkelen en sociale contacten te leggen in de samenleving van vandaag. Digitale geletterdheid is dan ook een absolute voorwaarde voor een actief en mondig digitaal burgerschap.

Zoals u misschien zult hebben gemerkt, zijn leerlingen al in verschillende mate digitaal geletterd. Sommige leerlingen kunnen bijvoorbeeld moeite hebben met lezen en schrijven, maar zijn heel goed in het consumeren en produceren van digitale inhoud, zoals het versturen van spraakberichten of het nemen van foto's. Anderen hebben het mogelijk moeilijk om toegang te krijgen tot technologieën en deze te gebruiken, waardoor zij moeilijker te bereiken zijn en het moeilijker is met hen te communiceren wanneer u op afstand onderwijst.

Tip 6: Gamificatie en spelenderwijs leren

Gamificatie en spelenderwijs leren kan de onderwijsresultaten verbeteren, als het goed wordt opgezet.

Deze methoden bieden onder meer de volgende voordelen:

1. zij bieden een leerervaring die aansluit bij de digitale levensstijl van de jongeren van tegenwoordig;
2. zij kunnen extra motiverend werken en maken onderwijzen en leren leuk, creatief en inspirerend;
3. gamificatie en spelenderwijs leren zijn gewoonlijk flexibel, overdraagbaar naar elke context en kunnen vrij eenvoudig worden aangepast aan elk vak op school. Zij kunnen ook worden gebruikt voor complexe kwesties die gemakkelijker te "bevatten" zijn via spel.

Neem in overweging...

- uw leerlingen te vragen om te delen hoe technologie en sociale media een positieve verandering kunnen teweegbrengen en positieve ruimten kunnen creëren in de gemeenschap en de samenleving waarin zij leven;
- met uw leerlingen te bespreken welke vaardigheden zij nodig zullen hebben wanneer zij de arbeidsmarkt van de toekomst betreden. Het kan dan gaan om een reeks digitale vaardigheden (zoals het begrijpen van de digitale economie, programmeren, algoritmen begrijpen, computerdenken en andere digitale vaardigheden) en zachte vaardigheden (interpersoonlijke vaardigheden) in een wereld waarin menselijke interactie waardevol is;
- leerlingen te vragen om juiste online-informatie te vinden over burgerschapskwesties (bv. democratie, plaatselijke verkiezingen, mensenrechten en klimaatverandering) en over welke geschikte ruimten voor onlineparticipatie er zijn;

- als de sfeer in de klas dit toelaat (in het bijzonder als leerlingen het gewend zijn politieke kwesties te bespreken), uw leerlingen te vragen of zij van mening zijn dat politieke desinformatie via de media kan worden verspreid en welke gevolgen dat mogelijk heeft. Kan het de resultaten van democratische verkiezingen beïnvloeden? Hoe? Kunnen zij voorbeelden geven?
- leerlingen links te geven naar geloofwaardige informatiebronnen, bijvoorbeeld over maatschappelijke kwesties en kwesties in verband met burgerschap. Nog beter is om hen dit te laten onderzoeken en feedback te geven;
- aandacht te schenken aan digitaal welzijn, met name hoe digitale hulpmiddelen de (mentale of fysieke) gezondheid van uw leerlingen ten goede kunnen komen of kunnen schaden, en aan de relatie die zij hebben met hun leeftijdsgenoten en familie.

Aan de slag met het onderwijzen van digitale geletterdheid

Het onderwijzen en aanleren van digitale geletterdheid zijn belangrijk in de moderne maatschappij. Toch aarzelen sommigen van u misschien om uw leerlingen competenties op het gebied van digitale geletterdheid te helpen ontwikkelen omdat u zich er niet prettig bij voelt een thema te onderwijzen waar u niet veel van af weet of omdat uw leerlingen mogelijk al behoorlijk technologisch onderlegd zijn. Het kan belangrijk zijn te onthouden dat u geen technologiedeskundige hoeft te zijn om digitale geletterdheid aan te leren, aangezien digitale geletterdheid veel meer is dan weten hoe een toestel te gebruiken.

Kader 3: Technologisch onderlegd of niet?

Ga er niet van uit dat alle leerlingen technologisch onderlegd zijn. Niet alle jongeren weten veel over technologie of hebben het nodige vertrouwen om digitale technologieën te gebruiken. Hoewel de digitale vaardigheden en competenties van sommige leerlingen mogelijk goed ontwikkeld zijn, beschikken anderen mogelijk over weinig digitale vaardigheden en hebben zij het lastig om zelfs eenvoudige digitale taken te verrichten. Zelfs voor jongeren is de digitale wereld vaak moeilijk te begrijpen. Zij kunnen in echokamers terechtkomen zonder te weten hoe ze daar zijn komen "vast te zitten". Technologieën maken mogelijk deel uit van hun dagelijks leven, zonder dat zij begrijpen hoe die technologieën werken en waarom algoritmen hen bepaalde inhoud laten zien. Leerlingen hebben niet altijd technische ondersteuning nodig en lijken die soms af te wijzen, maar zij hebben vaak wel iemand nodig die hen kan helpen om hun weg te vinden in de overvloed aan informatie waarmee zij vaak worden geconfronteerd en om weetjes te onderscheiden van kennis, en waarheidsclaims van feiten.

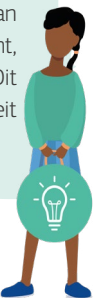

Neem in overweging...

- open te zijn over het feit dat u als leerkracht of onderwijsactor niet alles weet of kunt weten. Als leerkracht of onderwijsactor bent u echter wel goed geplaatst om de nodige context aan te reiken, aan te zetten tot kritisch nadenken en ondersteuning te bieden;
- digitale thema's op te nemen die uw leerlingen echt belangrijk vinden; leerlingen de mogelijkheid te geven om zich open te stellen en over hun interesses te praten en mee te werken aan het lesplan, en daarbij de toestellen en digitale ruimten te gebruiken waarmee zij het meest vertrouwd zijn;
- onlinegedrag met uw leerlingen te bespreken en te bespreken hoe zij verantwoordelijke burgers kunnen worden, en positieve actoren in de maatschappij, in en buiten de klas.

Tip 7: U laten leiden door de leerlingen

Laat u voor uw activiteiten op het gebied van digitale geletterdheid leiden door uw leerlingen en hun ervaringen. Kinderen en jongeren worden elke dag met online-uitdagingen geconfronteerd (een gemeen bericht; een privacyvraagstuk; een probleem met toegang; haatzaaiende uitlatingen enz.). Laat de bezorgdheden van leerlingen en hun dagelijkse ervaringen de onderwerpen van de lessen aansturen en maak de lessen relevant en praktijkgericht, zonder leerlingen in verlegenheid te brengen of te veroordelen. Dit kan (als het goed wordt aangepakt) een sfeer van authenticiteit en vertrouwen creëren in de klas.

Leerdoelstellingen van digitale geletterdheid

Hieronder vindt u een aantal specifieke leerdoelstellingen voor digitale geletterdheid die relevant zijn voor het lagere en secundaire niveau. Dit

overzicht kan nuttig zijn voor uw onderwijsactiviteiten. Zij zijn gebaseerd op gevestigde kaders, zoals het Europees digitalecompetentiekader (⁴DigComp 2.2 en de Finse leerresultaten voor nieuwe vormen van geletterdheid⁵:

In het lager onderwijs...

● Kunnen leerlingen zelfstandig zoeken naar informatie over kwesties en fenomenen waarvoor zij belangstelling hebben;	● Kunnen leerlingen zoeken naar media-inhoud die gratis en zonder toestemming kan worden gebruikt;
● Kunnen leerlingen met begeleiding de geloofwaardigheid en het nut van informatie evalueren;	● Kunnen leerlingen hun gewoonten op het gebied van mediagebruik beschrijven en nadenken over het belang van media in hun eigen leven;
● Zijn leerlingen zich ervan bewust dat onlineomgevingen allerlei informatie en inhoud bevatten, waaronder misinformatie en desinformatie;	● Kunnen leerlingen digitale hulpmiddelen op passende en veilige wijze gebruiken om outputs te creëren voor een specifiek doelpubliek;
● Begrijpen leerlingen het verschil tussen desinformatie, misinformatie en malinformatie;	● Weten leerlingen hoe zij media-inhoud kunnen aanmaken en delen;
● Zijn leerlingen vertrouwd met de basisbeginselen van privacybescherming;	● Kunnen leerlingen digitale hulpmiddelen op passende en veilige wijze gebruiken om outputs te creëren voor een specifiek doelpubliek;
● Weten leerlingen welke methoden er zijn om hun privacy te beschermen in een mediaomgeving;	● Weten leerlingen hoe zij zich online respectvol kunnen gedragen en hoe zij nauwkeurige informatie kunnen raadplegen;
● Denken leerlingen na over de media-inhoud die zij consumeren en de diensten die zij gebruiken vanuit het oogpunt van het auteursrecht;	

Tegen het secundair onderwijs...

● Weten leerlingen dat digitale inhoud, goederen en diensten mogelijk beschermd zijn door auteursrechten;	te genereren en inhoud te tonen die is aangepast aan of bepaald door de voorkeuren van de individuele gebruiker;
● Kunnen leerlingen de geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van de informatiebron en digitale inhoud kritisch beoordelen;	● Kunnen leerlingen hun eigen mediaconsumptiepatronen analyseren;
● Kunnen leerlingen met begeleiding verschillende soorten media-inhoud evalueren als informatiebron en kunnen zij nadenken over het nut en de betrouwbaarheid ervan;	● Kunnen leerlingen informatie verkrijgen, verwerken en presenteren op basis van onderzoek met behulp van passende methoden en hulpmiddelen;
● Begrijpen leerlingen de aard van sociale media als informatiebron en waarom het belangrijk is om kritisch te zijn over informatie die via sociale media wordt verspreid;	● Beseffen leerlingen dat veel applicaties op het internet en op mobiele telefoons gegevens verzamelen en verwerken (bv. persoonsgegevens, gedragsgegevens en contextuele gegevens) die de gebruiker raadpleegt of opvraagt. Dit gebeurt bijvoorbeeld om de activiteiten van mensen online (bv. kliks op sociale media, zoekopdrachten in Google) en offline (bv. dagelijks aantal stappen, busritten op het openbaar vervoer) te volgen;
● Beseffen leerlingen dat zoekmachines, sociale media en inhoudplatformen vaak AI-algoritmen gebruiken om een respons	

⁴ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>

⁵ <https://okm.fi/en/new-literacies-programme>

- Kunnen leerlingen digitale hulpmiddelen gebruiken om de echtheid van onlinefoto's en filmpjes te verifiëren;

- Weten leerlingen welke strategieën zij kunnen gebruiken om gegevens die door onlinesystemen worden verzameld/bijgehouden, te controleren, te beheren of te wissen;

- Weten leerlingen dat AI-systemen kunnen worden gebruikt om automatisch digitale inhoud aan te maken (bv. tekstberichten, nieuws, opstellen, tweets, muziek, beelden) met bestaande digitale inhoud als bron. Deze inhoud is mogelijk moeilijk te onderscheiden van menselijke creaties;

- Zijn leerlingen zich bewust van bevestigingsvooroordelen en ontwikkelen zij een kritische benadering tot hun eigen denken;

- Kennen leerlingen de betekenis van non-verbale berichten (bv. smileys, emoji's) die worden gebruikt in digitale omgevingen (bv. sociale media, instant messaging) en weten zij dat het gebruik ervan culturele verschillen kan vertonen tussen landen en gemeenschappen.

Werkplan 3: Werken met de Europese verklaring over digitale rechten en beginselen

Een fundamenteel onderdeel van het digitale burgerschap is dat mensen zich bewust zijn van hun digitale rechten en die ook uitoefenen. In januari 2022 heeft de Europese Commissie de *'Europese verklaring over digitale rechten en beginselen'* voorgesteld. Naast andere rechten die werden voorgesteld, is in de verklaring bepaald:

- Kinderen en jongeren moeten in staat worden gesteld om veilige en geïnformeerde keuzes te maken en hun creativiteit in de onlineomgeving tot uitdrukking te brengen.
- Kinderen hebben het recht te worden beschermd tegen alle misdrijven die door middel van digitale technologieën worden begaan of gefaciliteerd.
- Iedereen heeft recht op bescherming van zijn persoonsgegevens in een onlineomgeving. Dit recht omvat de controle over de wijze waarop de gegevens worden gebruikt en met wie zij worden gedeeld.
- Iedereen moet toegang hebben tot digitale technologieën, producten en diensten die veilig, beveiligd en privacybeschermend zijn door ontwerp.
- Iedereen heeft het recht op vrijheid van meningsuiting in de onlineomgeving, zonder bang te hoeven zijn voor censuur of intimidatie.

Vraag uw leerlingen om eerst hun eigen rechten te bedenken en te bepalen wat voor hen belangrijk is en vergelijk dan hun ideeën met de digitale rechten die op Europees niveau zijn voorgesteld.

Werkplan 4: Digitale voetafdrukken traceren

Doe samen met uw leerlingen wat onderzoek naar digitale voetafdrukken (zie de definitie in deel 4) en bespreek in hoeverre uw voetafdrukken actief of passief worden gecreëerd. Probeer te achterhalen in hoeverre uw gegevens terechtkomen bij derden binnen of buiten het onderwijslandschap. Denk samen met uw klas na over de voordelen (bv. optimalisering, personalisering) en de nadelen (schending van de privacy?) hiervan en over hoe leerlingen hun online-aanwezigheid het beste kunnen beheren.

7. Desinformatie: waar hebben we het over?

Misinformatie

Aantoonbaar foute informatie die wordt verspreid met de intentie te misleiden en die vaak wordt gedeeld omdat de gebruiker denkt dat de informatie juist is.

Desinformatie

Aantoonbaar foute of misleidende informatie die wordt gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om het publiek opzettelijk te bedriegen. Desinformatie kan schade in het publieke domein veroorzaken.

Malinformatie

Feitelijk juiste informatie die op schadelijke wijze wordt gebruikt

Deze richtsnoeren hebben hoofdzakelijk betrekking op desinformatie. Zoals vermeld in deel 4 wordt desinformatie gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om opzettelijk te bedriegen.

Om het begrip desinformatie verder te verduidelijken, kan het nuttig zijn om een aantal voorbeelden te bekijken. Onderstaande voorbeelden geven een idee van het soort desinformatie waarmee leerlingen worden geconfronteerd in en buiten de klas. In elk van deze scenario's⁶ bestaat er een voornemen om te misleiden en de meningen, emoties en daden van mensen te manipuleren.

1. In een doelbewuste poging om overheden en hun gezondheidsprogramma's aan te vallen, werd op diverse blogs de foute informatie verspreid dat COVID 19-vaccins niet bedoeld zijn om ons te beschermen tegen COVID, maar een vorm zijn om de bevolking onder controle te houden. Er wordt zonder enig bewijs verklaard dat de vaccins een instrument van de overheid zijn om klimaatverandering te bestrijden door de bevolking te verkleinen en dat deze vaccins zijn ontworpen om onvruchtbaarheid te veroorzaken.
2. In een poging om de LGBTIQ-gemeenschap in een kwaad daglicht te stellen, verspreidden veel gebruikers op sociale media in mei 2022 de informatie dat een schutter op een school in Texas transgender was. De onjuiste beweringen werden voorts kracht bijgezet door diverse Amerikaanse politici en politieke influencers, waarvan er sommige transgenderisme ook breder in verband brachten met geweld.
3. Een verhaal dat in februari 2017 werd verspreid door een bekende Franse politicus luidde dat de campagne van president Emmanuel Macron financieel werd ondersteund door Saudi-Arabië. De website van een grote krant werd gekloond om het verhaal er echt te laten uitzien, en er werd een vals verhaal gepubliceerd.

4. In maart 2022 dook een filmpje van Oekraïens president Volodymyr Zelensky op waarin hij verscheen achter een podium en de Oekraïners vertelde om de wapens neer te leggen en zich over te geven. Hoewel deze zogeheten "deepfake" niet erg gesofisticeerd was, leek hij voor het ongetrainde oog echt.
5. In februari 2022 werd in een valse tweet van een account die zich voordeed als CNN onterecht het "eerste Amerikaanse slachtoffer van de crisis in Oekraïne" aangekondigd. Hoewel de informatie aantoonbaar fout was, leidde zij ertoe dat de legitimiteit van CNN als nieuwsbron op sociale media werd aangevallen.

Desinformatie aanpakken

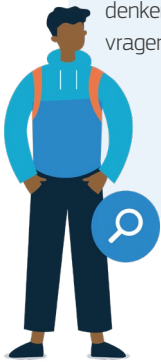
Naarmate leerlingen hun sociale identiteit ontwikkelen en hun wereldbeeld opbouwen, komen zij in contact met een veelheid van informatie, die soms nuttig en verhelderend is, maar soms ook vals, misleidend en manipulatief. In de 21e eeuw is veel van deze informatie online te vinden of wordt zij meegedeeld via sociale media.

In de wereld van vandaag kan desinformatie zich aanzienlijk verder, sneller, dieper en breder verspreiden dan echte informatie. De meest doeltreffende communicatoren in onze digitale wereld zijn niet noodzakelijk getrainde professionals, zoals journalisten, maar vaak de eersten, de snelsten en diegenen die het vaakst online zijn, die gepersonaliseerde berichten gebruiken om hun publiek te bereiken. Desinformatie kan mogelijk schade berokkenen aan individuen, groepen en de samenleving. Zij kan ook verschillende vormen aannemen (zie **kader 4** voor een aantal voorbeelden). Een belangrijk kenmerk van alle desinformatie is evenwel dat fictie, foutieve informatie en meningen worden voorgesteld als feiten en als "de waarheid".

Werkplan 5: Beslissen of iets een feit of een mening is

Speel het spel "feit of mening" met uw leerlingen. Dit is een erg gemakkelijke, spelsgewijze manier om inzicht te krijgen in feiten versus meningen die geschikt is voor leerlingen in het lager en in het secundair onderwijs. Geef de leerlingen tien vooraf geselecteerde stellingen die een feit of een mening vormen (bijvoorbeeld: "het is nul graden buiten" versus "het is te koud buiten"). Dergelijke stellingen zijn eenvoudig te vinden op het internet (handig om later te raadplegen). De leerlingen moeten beslissen welke stellingen feiten zijn en welke meningen. De leerlingen moeten ook argumenten aanvoeren waarom zij dat denken. Deze activiteit kan worden verruimd door leerlingen te vragen hoe zij bepalen wat een feit en wat een mening is

Een soortgelijke oefening kan worden gedaan met wetenschap versus pseudowetenschap. Dit is beter geschikt voor iets oudere leerlingen.

Tip 8: Bronnen controleren

Hoe vaak controleren leerlingen de bron van artikelen die zijn op hun newsfeeds lezen? Controleren zij ooit of de feiten die worden gepresenteerd wel degelijk juist zijn? Indien ja, hoe?

Bespreek met uw leerlingen wat het verschil tussen beroepsjournalisten en burgerjournalisten is.

Alternatieve werkplannen die u kunt overwegen:

- leerlingen in kleine groepen verschillende mediakanalen laten bezoeken en over een maatschappelijk vraagstuk laten lezen (bv. klimaatverandering); leerlingen een of meer vooraf geselecteerde artikelen laten lezen en mening van feit onderscheiden in die artikelen. Zijn de feiten dezelfde in verschillende artikelen? En de meningen?
- leerlingen een (argumentatief) opstel laten schrijven over een maatschappelijk vraagstuk dat hen interesseert en hun de opdracht geven om in hun opstel zowel feiten als meningen op te nemen;

- brainstormen met leerlingen. Laat hen alle kenmerken opsommen die in hen opkomen wanneer zij het woord "feit" zien en wanneer zij het woord "mening" horen. Wat zijn volgens hen de raakpunten en wat zijn de verschillen?

Waarschuwing — (Jonge) mensen moeten bedacht zijn op deze soorten misleidende inhoud!

Onterecht toeschrijven: Echte foto's, filmpjes of citaten worden overgenomen van andere gebeurtenissen

Verzonnen inhoud: Inhoud die is verzonnen, soms gecombineerd met echte inhoud

Nagemaakte bronnen: Websites, blogs of twitteraccounts die zich voordoen als een bekend merk of bekende persoon, of als een vriend (van op school)

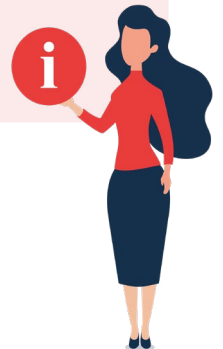
Vals verband: De inhoud strookt niet met de kop/het bijschrift

Valse context: De informatie is in wezen correct, maar wordt in de foute context geplaatst

Gemanipuleerde inhoud: Inhoud, zoals statistieken, grafieken, foto's en filmpjes, die is gewijzigd of gemanipuleerd. Hiertoe behoren ook cheapfakes en deepfakes

Als wapen gebruikte malinformatie: Overdreven, opgeblazen feiten

Conclusies op basis van geruchten: Harde conclusies op basis van informatie die wordt voorgesteld als "geruchten"

⁶ Deze scenario's zijn overgenomen van diverse websites over vooringenomenheid van de media. De Europese Commissie neemt geen officieel standpunt in over de waarheidsgetrouwheid van deze voorbeelden.

Kader 4: Een aantal specifieke vormen van desinformatie – kansen voor leerkrachten en onderwijsactoren in specifieke vakken

Cheapfakes worden steeds vaker door jongeren zelf gegenereerd. Om iemand te (cyber)pesten neemt een leerling of groep leerlingen bijvoorbeeld het gezicht van een andere leerling (het doelwit) en plakt het op een compromitterende foto van iemand anders, waarna de nepfoto via socialemediakanalen wordt verspreid. Dit kan ernstige gevolgen hebben, vooral voor de persoon die wordt gepest. Om aan te tonen hoe gemakkelijk cheapfakes kunnen worden gemaakt, kunnen kunstleerkrachten (met de nodige behoedzaamheid) dit bijvoorbeeld in de les behandelen. Zie voor meer informatie de waarschuwing bij “Al doende leren”.

Pseudowetenschap bestaat uit stellingen, overtuigingen of praktijken waarvan wordt beweerd dat zij wetenschappelijk en feitelijk zijn, maar die niet verenigbaar zijn met de wetenschappelijke methode. Aangezien dergelijke desinformatie alomtegenwoordig is, schuilt hierin een kans voor leerkrachten wetenschappen om aan de leerlingen uit te leggen wat wetenschap van pseudowetenschap onderscheidt.

Met name leerkrachten geschiedenis en burgerschap kunnen ingaan op hoe complottheorieën en hoaxes tot stand komen en hoe zij in de geschiedenis zijn gebruikt als politiek wapen. Leerkrachten/onderwijsactoren kunnen ook wijzen op de vele moderne complottheorieën. Het is belangrijk de leerlingen duidelijk te maken dat er wel degelijk complotten bestaan, maar dat veel van de in de media verspreide complotten verzonnen zijn en vaak een politieke agenda proberen te bevorderen. Zie de waarschuwing hieronder.

Kenmerken van desinformatie

Desinformatie kan in vele contexten en op diverse platformen voorkomen. Sommige desinformatie is specifiek gericht op jongeren en ontworpen om hen te beïnvloeden. Enkele gangbare kenmerken van desinformatie zijn dat deze informatie (met het oog op een kort begeleidend **werkplan 6** hieronder):

1. De emoties van de persoon voor wie zij bedoeld is, aanspreekt. Dit maakt het voor die persoon moeilijker om logisch en kritisch na te denken;
2. De tegenstander aanvalt — en zo een “wij versus zij”-kijk op de werkelijkheid promoot;
3. Feiten eenvoudiger voorstelt dan ze zijn en de context weglaat;
4. Ideeën telkenmale blijft herhalen;
5. Voorbijgaat aan de nuances van de feiten door slechts één kant van iets voor te stellen;

6. Beelden op diverse manieren manipuleert, bijvoorbeeld door ze te retoucheren of bij te snijden;
7. Foto's uit hun oorspronkelijke context haalt en combineert met andere foto's, muziek/geluiden en tekst om nieuwe betekenissen te creëren;
8. Gebruikmaakt van beroemde mensen die de doelgroep bewondert;
9. Steeds vaker gebruikmaakt van cheapfakes en deepfakes;
10. Zich verzet tegen bewijsmateriaal dat bedoeld is om de desinformatie te weerleggen.

Werkplan 6: Informatie beoordelen

Kies een of meer teksten die duidelijk desinformatie bevatten en waarvoor tegenbewijs beschikbaar en gemakkelijk toegankelijk is. Sites voor feitenonderzoek raadplegen kan u helpen bij uw zoektocht. Laat de leerlingen de tekst(en) bestuderen en vraag hen of zij bovenstaande kenmerken kunnen identificeren. Laat hen dit eerst afzonderlijk doen en vervolgens in kleine groepen zodat zij zoveel mogelijk leren.

Waarom wordt desinformatie gecreëerd en verspreid?

Zodra de leerlingen de definitie van desinformatie begrijpen, rijst vaak de vraag “Waarom creëren mensen desinformatie? Wat drijft hen?” U kunt hen helpen deze vragen te beantwoorden.

Het is belangrijk dat leerlingen weten dat er verschillende redenen zijn om desinformatie te creëren en te verspreiden. Idealiter kunnen leerlingen deze kwestie zelf onderzoeken (zie **werkplan 7**), maar het is belangrijk dat u als leerkracht na een dergelijke opdracht feedback geeft en uitlegt dat bepaalde personen of groepen desinformatie creëren om anderen te beïnvloeden. Dit kan om ideologische redenen worden gedaan, om mensen ervan te overtuigen dat een bepaalde politieke mening correct is, en om financiële winst te maken. Voor sommige mildere gevallen van desinformatie kunt u misschien vermelden dat zij worden gecreëerd om mensen te vermaken (bv. bepaalde vormen van satire) en dat misleiding in die gevallen bedoeld is om meer volgers te krijgen. Daarom is het belangrijk dat leerlingen weten wat de verschillende redenen zijn om desinformatie te creëren, welke vormen zij kan aannemen en welke schade zij kan berokkenen.

Neem in overweging...

- met de leerlingen te praten (eerst abstract en vervolgens persoonlijker, als de groepssfeer dit toelaat) over welke soorten online-informatie emoties zoals woede, verdriet, trots en angst oproept;
- met de leerlingen te bespreken wat hen ertoe zou kunnen aanzetten om inhoud te delen zonder na te denken. Vraag of zij voorbeelden kunnen geven vanuit hun eigen ervaring; hen eraan te herinneren dat sterke emoties, zoals vreugde of woede, het moeilijker maken om rationeel en kritisch na te denken;
- het belang van bronnevaluatie met hen te bespreken. Een goede vuistregel voor geloofwaardige bronnen is dat zij transparant zijn over de herkomst van hun informatie.

Werkplan 7: Onderzoeken waarom desinformatie wordt gecreëerd

In plaats van leerlingen uit te leggen waarom desinformatie wordt gecreëerd, kunt u hen dit online laten onderzoeken. Dit kan gebeuren als een algemenere opdracht of u kunt kleine groepen aanduiden die elk onderzoeken waarom mensen (of organisaties) desinformatie willen verspreiden over bijvoorbeeld COVID, klimaatverandering, vluchtelingen en migranten, religieuze minderheden, seksuele minderheden, vrouwen enz. Laat de kleine groepen aan elkaar presenteren wat zij hebben gevonden. Wat zijn de gemeenschappelijke kenmerken en verschillen?

Voor jongere leerlingen kunt u kiezen voor lichtere en minder complexe onderwerpen die gemakkelijker te behandelen zijn.

! Alvorens u de leerlingen dit laat doen, zou het een goede voorbereiding zijn om dit eerst zelf te onderzoeken zodat u het gesprek in de klas beter kunt sturen.

Het is nuttig voor leerlingen om te weten dat het verspreiden van desinformatie in sommige gevallen kan leiden tot economisch gewin voor sommige mensen. Het gaat dan bijvoorbeeld over “influencers” en “makers” op sociale media die zij misschien volgen, en die geld verdienen door online-inhoud aan te bieden.

Hoe spectaculairder en controversiëler de informatie die op het internet en op sociale media wordt aangeboden, des te waarschijnlijker het is dat mensen die informatie zullen lezen en delen, waardoor de makers van het nieuws meer reclame-inkomsten krijgen. Wie valse en/of misleidende informatie verspreidt, zal proberen om zoveel mogelijk mensen ertoe te bewegen die informatie te delen. Valse “nieuwssites”, die zijn aangemaakt als kopie van een echte nieuwssite, zijn een doeltreffend instrument voor het verspreiden van desinformatie met het oog op financieel gewin.

Tip 9: Het verschil maken

Het probleem — dat desinformatie wijdverbreid is, zich snel verspreidt en schade veroorzaakt — erkennen, zou moeten aanzetten tot nadenken over hoe desinformatie kan worden voorkomen en bestreden. Die bezinning en de daaropvolgende discussie ontlokken vaak algemene stellingen over verantwoordelijkheid onder leerlingen, omdat zij niet altijd een rol voor zichzelf zien. Hen ervan overtuigen dat “zij het verschil kunnen maken” kan leiden tot verdere concrete activiteiten in de klas en op school om strategieën te ontwikkelen om desinformatie tegen te gaan (zie andere voorbeelden in dit deel).

Neem in overweging...

leerlingen te vragen om, zodra zij hebben vastgesteld dat desinformatie verschillende bedreigingen kan inhouden, de volgende vragen over verantwoordelijkheid te stellen:

- Wat is de rol en verantwoordelijkheid van de media in het verspreiden van desinformatie? Wat is de rol en verantwoordelijkheid van de technologiegebruikers zelf? Hoe zit het met (sociale)mediabedrijven?
- Zijn zij zich bewust van de diverse maatschappelijke inspanningen om desinformatie tegen te gaan? Zijn zij het eens met deze inspanningen (bv. diverse mensenrechtenkwesties zoals censuur — deze maatschappelijke inspanningen moeten eerst aan hen worden uitgelegd)?
- Wat is de rol en verantwoordelijkheid van sociale media- en andere platformen in het tegengaan van desinformatie?
- Wat is de rol van de overheid in het tegengaan van desinformatie? Bekijk de maatregelen die lokale of nationale overheden nemen: kan er meer worden gedaan? Zijn de leerlingen op de hoogte van de inspanningen van de overheid?
- Wat kunnen factcheckers doen (of doen zij al) om desinformatie aan te pakken?
- Wat is de rol en verantwoordelijkheid van technologiegebruikers zoals de leerlingen zelf en de gemeenschap? Kunnen zij een rol spelen?

Desinformatie kan ook voor ideologische doeleinden worden verspreid. Zo proberen extremistische organisaties mensen voor hun doel te winnen door middel van desinformatie en proberen zij nieuwe leden te werven. Een andere zorgwekkende vorm van desinformatie voor ideologische doeleinden is desinformatie door de overheid. Dergelijke desinformatie wordt mogelijk gecreëerd om de belangen van de staat te bevorderen en is bedoeld om de publieke opinie te beïnvloeden (in die staat of in een andere staat). Dergelijke desinformatie kan de verdeeldheid in de samenleving vergroten, bepaalde minderheden demoniseren en ook gevolgen hebben in andere landen. In zijn meer extremistische vorm kan het een voorwendsel zijn voor oorlog en worden gebruikt om oorlog te rechtvaardigen.

Werkplan 8: Discussing media freedom

Bespreek met de leerlingen of vrije media minder waarschijnlijk desinformatie bevatten dan door de overheid gecensureerde media. U kunt ook naar de wereldindex voor persvrijheid gaan en uw leerlingen laten zien hoe uw land het doet op het gebied van mediavrijheid: <https://rsf.org/en/index>. De website is beschikbaar in zes talen, is eerder visueel en heeft zeer weinig tekst.

Waarschuwing: Al doende leren

Al doende leren is een uitstekende ervaringsgerichte methode voor diepgaand leren, en sommige leerkrachten/opvoeders kunnen geneigd zijn de leerlingen zelf desinformatie te laten aanmaken. Een kunstleerkracht kan leerlingen bijvoorbeeld cheapfakes laten maken met behulp van digitale technologieën om te laten zien hoe zij worden gemaakt. Dat kan leiden tot een beter inzicht in hoe cheapfakes tot stand komen, maar het is niet zonder risico's. Het risico bestaat dat leerlingen dergelijke nieuwe vaardigheden op ongepaste manieren gaan gebruiken (bijvoorbeeld om andere leerlingen te cyberpesten). Cheapfakes stellen de leerlingen in staat om bijvoorbeeld het gezicht van een andere persoon op een compromitterende foto te plakken en die foto te verspreiden als een "echte" foto. Hetzelfde probleem speelt wanneer leerlingen wordt gevraagd afbeeldingen te manipuleren om te laten zien hoe dat wordt gedaan.

Het is van essentieel belang de nadruk te leggen op de stappen die leerlingen kunnen ondernemen om desinformatie aan te pakken (oplossingsgericht werken)

Wat is feitenonderzoek?

Zoals vermeld in het deel van deze richtsnoeren over de definities, is feitenonderzoek het proces waarbij wordt nagegaan of informatie juist of onjuist is. Dit kan voor alle soorten media worden gedaan (bijvoorbeeld voor zowel tekst als beeldmateriaal). Om na te gaan of informatie betrouwbaar, kunnen de volgende vragen worden gesteld: *Wie is de auteur? Wat is het bewijs en wat zeggen andere geloofwaardige bronnen — en wat zijn geloofwaardige bronnen?* Zoeken op tekst en omgekeerde zoekopdrachten met afbeeldingen zijn vaak nuttig bij het controleren van feiten. Dergelijke zoekopdrachten kunnen helpen om te bepalen of een tekst juist is of een afbeelding gemanipuleerd is en/of uit zijn context is gehaald. Feitenonderzoek is zowel nuttig voordat informatie wordt gepubliceerd als nadien.

Neem in overweging...

- Leerlingen de websites van relevante lokale factcheckers te laten zien, of die van internationale factcheckers als die in uw taal beschikbaar zijn;
- Gast sprekers uit te nodigen in de klas/op school om over desinformatie en feitenonderzoek te spreken;
- Leerlingen (aan hun leeftijd aangepaste) online filmpjes te laten zien waarin desinformatie en feitenonderzoek worden uitgelegd. Laat hen de filmpjes vergelijken en aan elkaar toetsen;
- Na te gaan welke lokale, nationale of internationale ngo's hulp kunnen bieden bij feitenonderzoek en contact met hen op te nemen. Steeds meer ngo's zijn hierin gespecialiseerd en veel van hen werken met scholen;
- Met uw school of klas deel te nemen aan nationale en internationale evenementen, zoals de Internationale factchecking-dag (meestal begin april). Via deze link vindt u informatie in uw taal.

Werkplan 9: Aan feitenonderzoek doen

Laat de leerlingen de berichtgeving in de media van die dag of week controleren om het relevant te maken. U zult hen moeten begeleiden naar een aantal bronnen die u van tevoren hebt gekozen. Hierbij kunnen de leerlingen zich — individueel of in kleine groepen — het volgende afvragen:

- WELKE bronnen kan ik/kunnen wij vertrouwen?
- WAAR kan ik/kunnen wij deze bronnen vinden?
- WELKE emoties probeert de informatie (eventueel) op te wekken?
- HOE beïnvloedt deze informatie mijn/onze gevoelens en meningen (dus slaagt ze in mijn/ons geval in haar opzet, en waarom wel/niet)?
- HOE kan ik/kunnen wij deze informatie op verantwoorde wijze delen met andere gebruikers?
- WAAROM is dit artikel geschreven, wat was het doel ervan?
- Voor WAT voor lezer is dit artikel geschreven (doelgroep)?
- HOE kan ik/kunnen wij controleren of deze informatie juist of onjuist is?
- Als het een nieuwsbericht betreft, HOE trekt dit de aandacht van de mensen (bijvoorbeeld felle kleuren, opvallende afbeeldingen, grote koppen, uitroeptekens)?

Wat is debunking?

Debunking gebeurt na de feiten, dus nadat de onjuiste informatie is verschenen. De bedoeling is onjuiste informatie recht te zetten en te voorkomen dat anderen aantoonbaar onjuiste informatie geloven. Wie de informatie leest of ziet, “doorziet” wat als feit en/of waarheid wordt voorgesteld. Strategieën voor feitenonderzoek kunnen worden gebruikt om misinformatie en desinformatie te ontkrachten (“debunking”).

Wat is prebunking?

Prebunking is een proces waarbij mensen op voorhand worden gewaarschuwd dat zij het doelwit zullen worden van onjuiste informatie. Dit bouwt voort op de redenering dat “voorkomen beter is dan genezen”. Prebunking kan aan leerlingen worden onderwezen door vooraf feitelijke informatie en enige achtergrondinformatie over een bepaald thema te geven en dan de bestaande desinformatie over hetzelfde thema voor te stellen. Er kan hen ook op voorhand worden verteld wat voor desinformatie zij kunnen verwachten.

Neem in overweging...

- De leerlingen te vragen van welke geruchten en roddels ze op de hoogte zijn (en of ze die willen delen zonder iemand met de vinger te wijzen). Vraag waarom het zo moeilijk is deze te ontkrachten;
- Met collega's te praten over de soorten desinformatiecampagnes die volgens hen zullen plaatsvinden rond belangrijke maatschappelijke kwesties in de komende periode. Wat voor desinformatie verwachten zij? vakoverschrijdende activiteiten op te zetten rond debunking.

Tip 10: Met uw leerlingen werken aan prebunking en debunking

Als leerkracht/onderwijsactor moet u de klas goed in de hand hebben om met debunking en prebunking te werken, aangezien de leerlingen mogelijk bepaalde onjuiste informatie die wordt verspreid, geloven. Om weerstand en desinteresse bij de leerlingen te vermijden, kunt u zoals vermeld in het deel “Achtergrond” beginnen met kwesties die voor de leerlingen weinig controversieel zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om onjuiste informatie, geruchten of roddels die werden verspreid lang voordat zij werden geboren (bijvoorbeeld morele paniek over heksen in de middeleeuwen) of onjuiste informatie die ver van hun eigen werkelijkheid staat (in sommige landen bestaat een mythe dat krab eten je baby ondeugend zal maken). Deze onjuiste informatie ontkrachten — met alle kennis achteraf en inzichten van de wetenschap — is relatief eenvoudig en niet bedreigend voor de leerlingen. Een nuttige activiteit is dat leerlingen dergelijke informatie ontkrachten met behulp van feitenmateriaal en wetenschap.

Zodra de leerlingen de essentie van debunking begrijpen, kunnen zij dezelfde informatie ook prebunkten als ze opnieuw zou verschijnen. U kunt hen ook vragen om de aanpak die zij hebben gekozen voor debunking en prebunking vergelijkbaar of verschillend is.

Beoordelen hoe geloofwaardig informatie is en hoe legitieme bronnen kunnen worden geïdentificeerd en gebruikt

Wat is het en waarom is het belangrijk?

Feitenonderzoek, debunking en prebunking hangen allemaal samen met het vermogen (van leerlingen) om de juistheid van informatie te beoordelen, legitieme bronnen te gebruiken en kritisch na te denken over informatie. Leerlingen krijgen miljoenen antwoorden aangereikt op elke denkbare vraag, en het kan lastig lijken hen te moeten helpen om een onderscheid te maken tussen feiten, meningen en desinformatie (en misinformatie). Met de leerlingen werken aan hoe zij hun weg kunnen vinden in de digitale wereld is zeker een uitdaging, maar het biedt u ook de kans om de voordelen te benadrukken van het kunnen vinden van accurate en educatief verrijkende informatie op het internet. De leerlingen de hulpmiddelen aanreiken om geloofwaardige informatie te identificeren, betekent dat u hen de sleutels geeft tot een waardevolle informatiewereld. Het betekent ook dat zij een basiskennis nodig hebben van hoe desinformatie wordt gecreëerd en verspreid.

De verschillende dimensies van desinformatie begrijpen

Technische aspecten van desinformatie

De meeste leerlingen weten hoe ze digitale toestellen moeten gebruiken, maar niet hoe zij deze toestellen op verantwoorde wijze kunnen gebruiken of hoe moderne technologie het gemakkelijk maakt om desinformatie te verspreiden. Artificiële intelligentie (AI) is bijvoorbeeld een krachtig instrument om desinformatie en misinformatie aan te pakken, maar kan ook worden misbruikt om deepfakes te maken. Netwerken van bots kunnen onjuiste informatie verspreiden op het internet. Inzicht in de technische aspecten van desinformatie geeft ook inzicht in de manier waarop desinformatie echt werkt.

Werkplan 10: De technologische aspecten van desinformatie bespreken met leerlingen

U kunt beginnen met in de klas gewoon te vragen of de leerlingen denken dat de technologie van digitale toestellen desinformatie doeltreffend kan verspreiden en waarom dat volgens hen het geval is. Dit kan het uitgangspunt vormen voor de verdere activiteiten. Het kan u ook helpen om mythes en misvattingen weg te nemen. Dit soort activiteit kan al op de lagere school plaatsvinden.

Neem in overweging...

- de leerlingen te vragen of zij weten hoe algoritmen, clickbait en bots werken (in technologisch opzicht);
- de leerlingen onderzoek laten verrichten (in plaats van bovenstaande vragen te beantwoorden). Laat hen bijvoorbeeld online gaan en één of twee korte filmpjes vinden die dit volgens hen goed uitleggen. Kies er één of twee om in de klas te laten zien;
- eens te kijken naar de steeds gangbaardere educatieve onlinespellen die leerlingen en anderen inzicht geven in de werking van desinformatie.

Ethische aspecten van desinformatie

Naast de technologische aspecten van desinformatie kan het bespreken van de ethische aspecten van desinformatie met de leerlingen een vollediger beeld geven van hoe desinformatie werkt, maar ook hoe desinformatie kan schaden, wat voor soorten schade zij kan veroorzaken voor personen en voor de samenleving en wat de eigen verantwoordelijkheden van de leerlingen op digitaal gebied zijn, in het bijzonder de verantwoordelijkheid om geen desinformatie te delen en anderen ervoor te waarschuwen.

Tip 11: Het verband leggen met mensenrechten

Mensenrechtenkwesties zoals persvrijheid, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van informatie bespreken en hoe en waarom socialemediaplatforms inhoud beheren, kan de leerlingen meer inzicht geven in desinformatie en de uitdagingen waarmee de verspreiding ervan gepaard gaat.

U kunt een mix van discussies, dialoog en bezinningsmethoden gebruiken om de leerlingen actief bij het onderwerp te betrekken. Laat leerlingen bijvoorbeeld de voor- en nadelen bespreken van het blokkeren van bepaalde inhoud of het weren van bepaalde mensen van sociale media. Wat is hun standpunt in deze kwestie? Wat voor argumenten gebruiken zij? U kunt feedback geven over de wettigheid van bepaalde maatregelen om desinformatie tegen te gaan. Dat betekent wel dat u uw kennis van de wet moet bijspijkeren.

Neem in overweging...

- recente EU-beleidsinitiatieven te bekijken om de verspreiding van desinformatie te beperken (bv. de [EU-praktijkcode betreffende desinformatie van 2022](#)⁷, de [wet digitale diensten](#)⁸ en de [wet digitale markten](#)⁹)
- de leerlingen te vragen om hun mening te geven over bovenstaand initiatief (met name voor leerlingen in het secundair onderwijs), hetzij in kleine groepen, hetzij met de hele klas;
- leerlingen eerste reclame te laten bekijken en hen te vragen wat de reclamemakers willen bereiken en waarom? Verschilt dit van desinformatie? Hoe?
- de leerlingen te vragen waar zij de grens trekken als het gaat om vrije meningsuiting? Moet alle vrije meningsuiting worden toegestaan, zelfs als de meningen aantoonbaar onjuist zijn en schade veroorzaken?
- samen met de leerlingen een campagne op te zetten om andere leden van de schoolgemeenschap te waarschuwen tegen de meest voorkomende uitingen van desinformatie op dat moment.

De economische aspecten van desinformatie

Zoals aan het begin van het deel is vermeld, kan het verspreiden van desinformatie economisch gewin opleveren. U kunt de leerlingen eerst vragen welke bedrijven zich met die informatie mogelijk op hun leeftijdsgroep willen richten?

Werkplan 11: De economische van desinformatie bespreken

U kunt eerst een bezinningsoefening doen waarbij u de leerlingen vraagt naar hun eigen hobby's, interesses en meningen. Vraag hen wie op basis van hun voorkeuren en afkeuren geïnteresseerd zou kunnen zijn om hen zaken aan te prijzen. Wat hopen deze bedrijven of organisaties te bereiken? Hoe doen zij dit? Hoe helpen algoritmen op sociale media hen om dit te bereiken? Dit werk kan bijvoorbeeld in de vorm van een brainstormsessie of eerst in kleine groepen worden verricht.

Neem in overweging...

- de leerlingen te vragen of zij gebruikmaken van webshops. Hebben zij enige vorm van misleiding gezien bij het gebruik daarvan? Wat voor misleiding? Waarom zouden bedrijven gebruikmaken van misleiding?
- de leerlingen te vragen welke bedrijven hun marketing mogelijk op hun leeftijdsgroep zouden willen afstemmen. Als ze hiertoe bereid zijn, kunnen ze ook over hun eigen ervaringen praten;
- de leerlingen te vragen of ze weten wat phishing is. Leg het uit als zij dit niet weten. Wat voor schade berokkent phishing?
- de leerlingen te vragen of zij weten hoe socialemediaplatforms geld verdienen. Leg het uit als zij dit niet weten. de leerlingen te vragen of ze weten wat een algoritme is. Leg het uit als zij dit niet weten. Kunnen zij mogelijk gevolgen bedenken van het gebruik van algoritmen om een online-ervaring te personaliseren, bijvoorbeeld met persoonlijke reclame, voor personen en voor de samenleving? En voor hen en hun leeftijdsgenoten?

⁷ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

⁸ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package#:~:text=The%20Digital%20Services%20Act%20and,level%20playing%20field%20for%20businesses>

⁹ https://competition-policy.ec.europa.eu/sectors/ict/dma_en

Enkele cognitieve en emotionele dimensies van desinformatie

Een deel van de reden waarom het moeilijk kan zijn om mensen ervan te overtuigen dat bepaalde informatie onjuist is, heeft te maken met algemene cognitieve en emotionele, maar ook erg menselijke mechanismen die ons bestand maken tegen corrigerende informatie. Feiten en waarheden presenteren volstaat vaak niet om mensen ervan te overtuigen dat hun mening verkeerd is. Velen van ons denken ook niet dat ze bijzonder gevoelig zijn voor desinformatie. Daarom is het van cruciaal belang dat jongeren een open geest ontwikkelen, aanvaarden dat de werkelijkheid gelaagd is en dat er geen eenvoudige antwoorden zijn voor complexe problemen.

Kader 5: Belangrijkste cognitieve en emotionele mechanismen die (jonge) mensen kunnen beletten feitenmateriaal te aanvaarden dat indruist tegen hun mening

De behoefte om erbij te horen en aan sociale identiteit: we zijn allemaal individuen met onze eigen overtuigingen en waarden, maar we zijn ook sociale wezens die een sterke behoefte hebben om bij sociale groepen te horen. Wij halen veel voordeel uit dat lidmaatschap van sociale groepen en zijn gewoonlijk bereid om offers te maken (waaronder het negeren van feitenmateriaal dat onze meningen weerlegt) om onze groepsidentiteit te behouden.

Bevestigings- en weerleggingsvooroordelen: bevestigingsvooroordeel: mensen van alle leeftijden hebben het onbewuste psychologische verlangen om hun bestaande overtuigingen bevestigd te zien, eerder dan op zoek te gaan naar informatie die hun overtuigingen zou kunnen tegenspreken of bemoeilijken. Weerleggingsvooroordeel: de menselijke neiging om informatie en beweringen die onze overtuigingen weerleggen, te negeren, ook wanneer zij aantoonbaar waar zijn.

Valseconsensus-effect: (jonge) mensen overschatten vaak hoeveel anderen hun (verkeerde) opvattingen delen.

Meelopereffect: een idee of overtuiging wordt gevolgd omdat iedereen dat lijkt te doen.

Naïef realisme: de menselijke neiging om te geloven dat we rationeel, objectief en onpartijdig zijn wanneer we interpreteren wat we om ons heen zien, en dat anderen irrationeel, bevooroordeeld of verkeerd geïnformeerd zijn.

Continued Influence Effect: het fenomeen dat ontkrachten (des)informatie ons gedrag en onze overtuigingen blijft beïnvloeden. Mensen blijven vertrouwen op onjuiste informatie wanneer zij informatie interpreteren, redeneren en oordelen. Dit is vooral gebleken bij het aanpakken van complottheorieën (zie kader over complottheorieën).

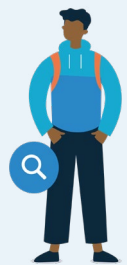
Werkplan 12: Complottheorieën bespreken

Laat de leerlingen eerst online onderzoeken wat complottheorieën zijn en leid hen naar oude complottheorieën die tegenwoordig enigszins oncontroversieel zijn (dit vereist voorbereidend werk van de leerkracht). Wie verspreidt deze theorieën? Hoe werden ze verspreid? Waarom werden ze verspreid — voor welke doeleinden? Wat waren de gevolgen? Welke rol speelden geruchten, roddels en vooroordelen? Dit zelfontdekkingsproces kan leiden tot diepgaandere inzichten.

Vraag de leerlingen om te bepalen wat al deze complottheorieën gemeen hebben. Wat voor soort emoties spreken zij aan?

Vraag de leerlingen vervolgens hoe deze complottheorieën verschillen van de meeste andere soorten desinformatie.

Vraag de leerlingen hoe ze een onderscheid kunnen maken tussen echte complotten (die wel degelijk bestaan) en complotten die nergens op gebaseerd zijn.

Waarschuwing — Complottheorieën bespreken

Complottheorieën zijn een bijzondere vorm van desinformatie en kunnen bijzonder goed bestand zijn tegen betwistingen op basis van feiten en bewijzen. Vanwege hun aard zijn ze moeilijk te weerleggen. Zij zijn ook bijzonder gevoelig voor wat we het voortgezet invloedseffect hebben genoemd. Complottheorieën bespreken met de leerlingen vraagt daarom vaak bijzondere aandacht.

Belangrijke aspecten van complottheorieën zijn gewoonlijk dat zij:

- bedoeld zijn om meningen en overtuigingen te manipuleren;
- niet louter losse stukjes onjuiste informatie zijn, maar verband houden met een bredere maatschappelijke kijk op wat goed en slecht is in de wereld;
- slachtoffers (vaak de eigen sociale groep) en daders (anderen) aanduiden;

- slachtoffers (vaak de eigen sociale groep) en daders (anderen) aanduiden;
- de schuld voor negatieve gebeurtenissen bij moeilijk te vatten, verborgen en geheime “werkelijkheden” en organisaties leggen;
- ervan uitgaan dat machtige groepen mensen dingen voor ons verborgen houden en proberen om schade te berokkenen;
- vaak feiten met onwaarheden mengen om meer effect te sorteren;
- de emoties aanspreken en bestand zijn tegen elke vorm van bewijs;
- tot economisch of politiek gewin kunnen leiden voor diegenen die valse complottheorieën verspreiden.

8. Digitale geletterdheid beoordelen en evalueren op school en in de klas: concrete richtsnoeren voor leerkrachten en onderwijsactoren

Het beoordelen van de voortgang van leerlingen in het onderwijs is een fundamenteel en noodzakelijk onderdeel van de realiteit op school in Europa en een van de belangrijke taken die u als leerkracht/onderwijsactor hebt. Dat betekent ook dat u de digitale geletterdheid van de leerlingen moet beoordelen.

Aangezien digitale geletterdheid een relatief nieuw onderwijsgebied is, kan dit een lastige opgave zijn. De competenties waarmee digitale geletterdheid gepaard gaat, omvatten kennis, attitudes en vaardigheden. Een omvattende beoordeling van leerlingen moet dus meerdere facetten hebben en elk van deze drie zaken proberen te meten. De beheersing van en vorderingen op het gebied van digitale geletterdheid, kunnen het beste worden gekoppeld aan zowel het (eind)resultaat als het proces. Bovendien zal het voor de beoordeling van de beheersing en de vorderingen verschil uitmaken of digitale geletterdheid vakoverschrijdend (transversaal) of als afzonderlijk vak wordt onderwezen.

Wat kunnen we en wat moeten we beoordelen?

Een essentieel element van digitale geletterdheid is kritisch nadenken, aangezien dit leerlingen in staat stelt om veerkrachtig te worden in een digitale omgeving, waar vertekend en onjuist nieuws naast betrouwbare informatie circuleert. Een belangrijke vraag die elke leerkracht moet stellen is of leerlingen over de kennis, vaardigheden en attitudes beschikken om zich doeltreffend in hun digitale wereld te bewegen.

De digitale geletterdheid van jongeren kan worden beoordeeld voor verschillende dimensies, zoals: (1) hun vermogen om feiten te onderscheiden van meningen, (2) hun vermogen om manipulatieve strategieën te identificeren, (3) hun vermogen om online-informatie te controleren, (4) hun vermogen om informatie op kritische, constructieve en creatieve wijze te vinden, te gebruiken en te creëren, en (5) hun vermogen om digitale toestellen doeltreffend te gebruiken.

Tip 12: Communiceren met collega's

Probeer inzicht te krijgen in de manier waarop uw collega's digitale geletterdheid beoordelen — als zij dat doen — en de instrumenten die zij gebruiken. Sommige instrumenten zijn mogelijk betrouwbaarder en nauwkeuriger dan andere.

Soorten beoordelingspraktijken

Er zijn veel manieren om leerlingen te beoordelen bij het bevorderen van digitale geletterdheid in het onderwijs. Gangbare manieren om beheersing en vorderingen te beoordelen, zijn toetsen van kennis en vaardigheden, evaluaties door uzelf en zelfevaluaties door de leerlingen, naast bezinning over de resultaten van toetsen of leerervaringen. Het kan dienstig zijn om een mix van toetsen en andere soorten evaluaties gebruiken om een goed beeld te krijgen van hoe leerlingen het doen. Er bestaan al heel wat middelen en betrouwbare beoordelingsinstrumenten om de digitale competenties van leerlingen te beoordelen. Sommige daarvan vindt u in de **kaders 6 tot en met 8**. Deze instrumenten worden gebruikt om bijvoorbeeld de kennis en vaardigheden van volwassenen en leerlingen te beoordelen om online-informatie kritisch te analyseren, te vergelijken en de geloofwaardigheid en betrouwbaarheid ervan te evalueren.

¹⁰ Zijdclings lezen is in wezen de handeling waarbij je tijdens het lezen controleert wat je leest.

¹¹ Bron: Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S., Smith, M. D. en Ortega, T. (2022). Lateral reading on the open Internet: A district-wide field study in high school government classes. *Journal of Educational Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/edu0000740>

Tip 13: De competenties van leerlingen beoordelen

Gebruik bij het beoordelen van de competenties van leerlingen op het gebied van digitale geletterdheid een mix van gesloten vragen, open vragen en korte opstellen.

Om de **kennis** van leerlingen te beoordelen, kunt u de leerlingen testvragen voorleggen waarbij zij geloofwaardige onlinebronnen over verschillende thema's moeten opsommen, het verschil moeten beschrijven tussen een opiniestuk en hard nieuws, het onderscheid moeten maken tussen mediaprofessionals en burgerjournalistiek of moeten beschrijven hoe algoritmen zoekopdrachten kunnen beïnvloeden.

De **vaardigheden** van leerlingen op het gebied van digitale geletterdheid kunnen worden getest bij beoordelingen waarbij hen wordt gevraagd informatie te identificeren die bedoeld is om te misleiden en te manipuleren tegenover informatie die neutraal of evenwichtig is en om te identificeren wat bewijs is voor een bepaalde claim of analyse of een bepaald oordeel. Hierbij kunt u beoordelvragen stellen waarbij leerlingen wordt gevraagd te beoordelen hoe betrouwbaar zij verschillende artikelen, koppen of posts op sociale media achten (zie voorbeeld in **kader 6**), waarbij hun "scores" vervolgens kunnen worden gebruikt om te bespreken hoe hun vaardigheden kunnen worden verbeterd.

Kader 6: Een voorbeeld van een beoordeling van het vermogen van leerlingen om manipulatieve koppen te identificeren

1. Waar of niet waar? Onderstreep Waar of Niet waar na de volgende koppen.
  - a. De regering manipuleert de publieke perceptie van gentechnologie om ervoor te zorgen dat mensen deze technieken vaker aanvaarden (Waar of Niet waar)
  - b. Houding tegenover EU grotendeels positief, zowel binnen Europa als daarbuiten (Waar of Niet waar)
  - c. Bepaalde vaccins worden gestopt met gevaarlijke chemische stoffen en toxines (Waar of Niet waar)
2. Gelieve je antwoorden op vraag 1 toe te lichten — waarom denk je dat de koppen waar of niet waar zijn? Hoe kan je achterhalen of de koppen correct of misleidend zijn?

Opmerking: Koppen 1a en 1c zijn nepkoppen en 1b is een echte kop. Voorbeelden 1a en 1c zijn voorbeelden van complottheorieën. 1c is emotioneel manipulatief. Het aan een deskundige vragen of de informatie controleren in andere geloofwaardige bronnen is een goede manier om te achterhalen wat correct is.

De **vaardigheden** van leerlingen op het gebied van feitenonderzoek kunnen worden beoordeeld aan de hand van taken waarbij zij zijdelings moeten lezen¹⁰, hun vermogen om omgekeerde beeldzoekopdrachten en tekstzoekopdrachten met meerdere zoekmachines uit te voeren en hun vermogen om desinformatie te ontkrachten (bv. de mate van complexiteit). Hun vaardigheden om gemanipuleerde beelden en deepfakes te identificeren kunnen worden beoordeeld door na te gaan in hoeverre zij vaardig zijn in het gebruik van digitale hulpmiddelen om misleidende informatie te ontkrachten.

U kunt ook de vaardigheden van leerlingen beoordelen om problemen op verschillende manieren op te lossen. U kunt hen "desinformatiescenario's" geven en hen vragen om oplossingen te vinden. Zo kunt u hen vragen hoe zij desinformatie zouden controleren, prebunkten of ontkrachten en kunt u dit werk beoordelen (of het nu gaat om een opstel, een strategie of nog iets creatievers).

Kader 7: Een voorbeeld van een beoordelvraag waarin de vaardigheden van leerlingen om onlinezoekopdrachten te verrichten met behulp van zijdelings lezen worden bekeken¹¹

Gelieve ongeveer acht minuten uit te trekken om deze taak te voltooien.

Je onderzoekt de opwarming van de aarde en komt op deze website terecht: <https://friendsofscience.org>. Beslis of deze website een betrouwbare bron van informatie over de opwarming van de aarde is. Je kan ook een nieuw tabblad openen en op het internet zoeken als dat helpt.

1. Is deze website een betrouwbare bron om over de opwarming van de aarde te leren?
  - Ja
  - Nee
2. Licht je antwoord toe aan de hand van bewijsmateriaal van de websites die je hebt gebruikt. Vermeld altijd de URL's naar de webpagina's die je citeert.

[open veld voor antwoord]

De **vaardigheden** van leerlingen op het gebied van digitale geletterdheid kunnen eveneens worden beoordeeld door:

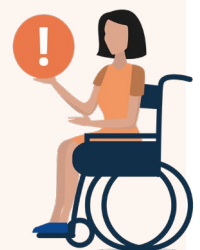
- te kijken naar hun vermogen om reclame te onderscheiden van nieuws, of hun vermogen om geloofwaardige bronnen te vinden wanneer zij een bepaalde sociale kwestie onderzoeken. Zelfs als leerlingen dagelijks digitale hulpmiddelen gebruiken, beschikken zij mogelijk niet over de vaardigheden om feiten te onderzoeken. Bij een beoordeling kan daarom onder meer het vermogen van leerlingen worden getest om digitale toestellen te gebruiken wanneer zij bijvoorbeeld alternatieve standpunten onderzoeken, onwaarheden ontcrachten en online naar informatie zoeken (zie het voorbeeld in **kader 7**);
- portfolio's te gebruiken. Of leerlingen zich bewust zijn van hoe zogeheten fake news wordt gecreëerd, kan u beoordelen door hen te vragen zelf een neptweet of een nepnieuwsartikel te maken en vervolgens te bespreken hoe zij de lezers zouden manipuleren (dit moet om voornoemde redenen zorgvuldig worden begeleid).

De **attitudes** van leerlingen ten opzichte van online-informatie kunnen ook worden beoordeeld. Het is belangrijk dat leerlingen niet "naïef" zijn wanneer zij online-informatie gebruiken. Veel mensen hebben het gevoel dat zij "immun" zijn voor desinformatie en vertrouwen bronnen waarmee zij vertrouwd zijn. Het is dan ook belangrijk om te beoordelen in hoeverre zij online-informatie als geloofwaardig beschouwen. Zij moeten ook beseffen hoe belangrijk het is om betrouwbare informatie te raadplegen. Deze kwesties kunnen worden beoordeeld door leerlingen te vragen om te beoordelen hoe betrouwbaar online-informatie volgens hen is op een schaal van "alle" tot "geen", en door hen te vragen om te beoordelen hoe belangrijk zij het vinden om toegang te hebben tot betrouwbaar nieuws (zie **kader 8**). Productieve **attitudes** in verband met digitale geletterdheid zijn **attitudes** die de waarheidsgetrouwheid van online-informatie ter discussie stellen en positieve **attitudes** tegenover de toegang tot betrouwbaar nieuws.

Kader 8: Voorbeelden van beoordelingen waarin de attitudes van leerlingen ten aanzien van informatie worden bekeken.¹²

1. Hoeveel van de informatie op het internet vind je betrouwbaar?
Alle ----- Geen
2. Hoe belangrijk vind je het om betrouwbaar nieuws te consumeren?
Helemaal niet belangrijk ----- Heel belangrijk
3. Ik denk dat er veel verkeerde manieren zijn om bijna alles te doen, maar slechts één juiste manier.
Helemaal mee eens ----- Helemaal mee oneens
4. Bewijsmateriaal dat met je gevestigde overtuigingen botst, moet je naast je neerleggen.
Helemaal mee eens ----- Helemaal mee oneens
5. Ik denk dat de andere opvattingen over goed en fout die mensen in andere samenlevingen hebben, voor hen mogelijk correct zijn.
Helemaal mee eens ----- Helemaal mee oneens
6. Mensen moeten altijd rekening houden met bewijsmateriaal dat tegen hun overtuigingen indruist.
Helemaal mee eens ----- Helemaal mee oneens

Opmerking: Vraag 1 meet of leerlingen naïef of sceptisch zijn ten aanzien van online-informatie, vraag 2 meet de attitude van de leerling ten aanzien van betrouwbaar nieuws, vraag 3 meet dogmatisme, vraag 4 meet hoeveel weerstand leerlingen bieden tegen feiten, vraag 5 meet flexibel denken en vraag 6 meet ruimdenkendheid.

¹² Voorbeelden uit Nygren, T. en Guath, M. (2022). Students Evaluating and Corroborating Digital News. Scandinavian Journal of Educational Research, 66(4), 549-565. doi:10.1080/00313831.2021.1897876; Roozenbeek, J., Maertens, R., Herzog, S. M., Geers, M., Kurvers, R. H., Sultan, M. en van der Linden, S. (2021). Susceptibility to misinformation is consistent across question framings and response modes and better explained by open-mindedness and partisanship than analytical thinking. Judgment and Decision Making. Nog niet verschenen.

¹³ DigCompSAT <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123226>

De actieve ruimdenkendheid van leerlingen is ook een **attitude** die moet worden beoordeeld, aangezien een positieve attitude ten aanzien van het aanvaarden van nieuw bewijsmateriaal en meerdere perspectieven hand in hand gaat met het vermogen om met desinformatie om te gaan. Dit kan worden beoordeeld door via verschillende activiteiten te observeren in hoeverre leerlingen bereid zijn hun standpunt over kwesties bij te stellen wanneer zij solide bewijs aangereikt krijgen dat tegen hun eigen mening indruist. Ook is het belangrijk de **attitudes** van leerlingen op het internet en hun etiquette op sociale media te beoordelen. Daarbij moet worden gekeken naar de communicatiestijl van de leerlingen wanneer zij bijvoorbeeld samenwerken met anderen online of met hen in debat gaan. Bij een dergelijke beoordeling kan worden geobserveerd of zij persoonlijke aanvallen lanceren, beledigingen gebruiken, respectloos reageren en/of blijken geven van ongevoeligheid voor het leed van anderen.

Tip 14: Nadenken over de aard van de beoordeling

De beoordeling gaat verder dan alleen de kennis van de leerling van de feiten en van wat waar is en wat niet, en wat bevooroordeeld is en wat niet. Het gaat er ook om te meten in hoeverre leerlingen een kritische ingesteldheid hebben, ruimdenkend zijn, openstaan voor tegenbewijs en actief luisteren. Dergelijke attitudes zijn van kritiek belang opdat zij verantwoordelijke, actieve burgers kunnen worden.

Neem in overweging...

- de kennis, attitudes en vaardigheden van leerlingen te beoordelen vóór en na het onderwijs;
- meerdere meetinstrumenten te combineren, in het bijzonder instrumenten waarvan de betrouwbaarheid is aangetoond;
- beoordelingsinstrumenten te gebruiken die kennis, attitudes en vaardigheden meten;
- op de hoogte te blijven van nieuwe en betere beoordelingsinstrumenten die een beter beeld kunnen geven van de beheersing en vorderingen van leerlingen, in het bijzonder aangezien het gebied van digitale geletterdheid zich snel ontwikkelt;
- leerlingen feedback te geven over waar er ruimte is voor verbetering, op basis van de beoordeling van hun competenties;
- meer open vragen en taken te gebruiken, die leerlingen ertoe aanzetten om online te gaan zoeken, vóór en na de les;
- inspanningen te leveren om te beoordelen in hoeverre leerlingen kritisch staan tegenover informatie die dogmatisch van aard is en bestand is tegen tegenbewijs (het tegenovergestelde van ruimdenkendheid);
- uw collega's te vragen hoe zij attitudes zoals ruimdenkendheid en flexibel denken beoordelen. Als zij dat nog niet doen, bespreek dan met hen hoe een dergelijke beoordeling kan worden ingevoerd.

Waarschuwing

Wanneer u tijdens de beoordeling desinformatie gebruikt, zorg er dan voor dat de leerlingen begrijpen welke informatie juist is en welke niet. Sommigen gaan anders misschien het verkeerde geloven. Dit is des te belangrijker vanwege het in kader 5 besproken "voortgezet invloedseffect".

Zelfgerapporteerde metingen van digitale geletterdheid kunnen worden gebruikt voor discussie, bezinning en vaststellingen. Hoewel leerlingen mogelijk te veel vertrouwen hebben in zichzelf en hun eigen kennis, vaardigheden en attitudes niet goed kunnen inschatten, kan zelfreflectie nog steeds worden gebruikt om belangrijke inzichten te verschaffen in hun zelfbeeld en in hoe zij het beter kunnen doen. Een voorbeeld van stellingen voor zelfbeoordeling is te vinden in **kader 9**. Deze stellingen komen uit de DigCompSAT van de Europese Commissie (een hulpmiddel voor zelfreflectie dat wordt genoemd in [DigComp update 2.2](#)).¹³ Dit internationale hulpmiddel kan nuttig zijn voor uw werk.

Kader 9: Voorbeelden van stellingen voor zelfreflectie over digitale geletterdheid (DigComp 2.1; DigCompSAT).

- Ik wist dat verschillende zoekmachines verschillende zoekresultaten kunnen geven omdat ze worden beïnvloed door commerciële factoren (kennis/intermediair niveau)
- Wanneer ik een zoekmachine gebruik, kan ik de geavanceerde functies ervan benutten (vaardigheid, intermediair)
- Ik weet hoe ik een website moet vinden die ik eerder heb bezocht (vaardigheid, elementair)
- Ik weet hoe ik gesponsorde inhoud kan onderscheiden van andere inhoud die ik online vind of ontvang (bv. herkennen van een advertentie op sociale media of in zoekmachines) (vaardigheid, intermediair)
- Ik weet hoe ik het doel van een online-informatiebron kan identificeren (bv. informeren, beïnvloeden, vermaken of verkopen) (vaardigheid, intermediair)
- Ik controleer kritisch of de informatie die ik online vind, betrouwbaar is (attitude, intermediair)
- Ik weet dat bepaalde informatie op het internet onjuist is (bv. fake news) (kennis, elementair)

Digcomp 2.2¹⁴ biedt ook manieren om de vaardigheid van leerlingen te beoordelen door hun leerprocessen te observeren en te begeleiden door middel van specifieke taken in verband met digitale geletterdheid.. De beoordeling van hoe leerlingen leren, kan gebeuren door hun vermogen om (complexe) taken te voltooien, hun mate van autonomie en hun cognitieve

niveau te observeren. Om competenties te observeren, moeten rubrics worden ontwikkeld. Bij uw beoordeling kunt u rekening houden met de complexiteit van de taak, de mate van autonomie, het cognitieve domein (zie figuur 1) of gedetailleerde rubrics ontwikkelen waarin de voorgestelde activiteit en de specifieke opdrachten worden meegenomen.

Niveau	Complexiteit van de taken	Autonomie	Cognitief domein
Elementair	Eenvoudige taken	Met begeleiding/autonomie en waar nodig met begeleiding	Herinneren
Intermediair	Goed gedefinieerde routinetaken, en duidelijke problemen/taken, en goed gedefinieerde, niet-routinematige problemen	Zelf/zelfstandig en volgens mijn behoeften.	Begrijpen
Uitgebreid	Verschillende taken en problemen/meest geschikte taken	Anderen helpen/zich aan anderen kunnen aanpassen in een complexe context	Toepassen/evalueren/creëren

U kunt beter vaststellen wat leerlingen moeten ontwikkelen en het leerproces ondersteunen door te bekijken of leerlingen bijvoorbeeld doeltreffende zoekmethoden hebben ontwikkeld voor persoonlijke doeleinden (bv. om door een lijst van de populairste films te bladeren), voor educatieve doeleinden (bv. om verschillende interpretaties van historische gebeurtenissen te onderzoeken) en voor professionele doeleinden (bv. om passende vacatures te vinden). U kunt ook zien of ze weten hoe ze moeten omgaan met een overdaad aan informatie (bv. de toename van onjuiste of misleidende informatie tijdens de uitbraak van een ziekte) door hun persoonlijke zoekmethoden en strategieën aan te passen.

Tip 15: De onderzoeksvaardigheden van leerlingen beoordelen

Beoordeel het vermogen van leerlingen om onderzoek te doen naar belangrijke digitale kwesties. Geef leerlingen bijvoorbeeld een online onderzoekopdracht om te bepalen welke soorten technologieën worden gebruikt om cheapfakes en deepfakes te maken. Dit zijn onderzoeksvaardigheden waarbij de leerlingen in alle vakgebieden baat zullen hebben.

Neem in overweging...

- de leerlingen zelf hun mate van beheersing en vorderingen te laten beoordelen. Laat hen ook hun eigen doelstellingen vaststellen met betrekking tot hun digitale competentieniveau;
- internationaal ontwikkelde kaders te gebruiken, zoals DigComp 2.2. Er zijn plannen om dit in alle EU-talen beschikbaar te maken;
- gebruik te maken van collegiale toetsingen en portfolio's;
- dat het beoordelen van werk in kleine groepen gewoonlijk zowel een beoordeling op het niveau van de groep als een individuele beoordeling omvat;
- de leerlingen een tegendiscours te laten ontwikkelen tegen desinformatiecampagnes die gericht zijn op bepaalde kwetsbare gemeenschappen. Beoordeel samen met de andere leerlingen de "kracht" van het tegendiscours (hoe overtuigend is het en waarom).

¹⁴ Ibidem

¹⁵ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>

¹⁶ <https://education.ec.europa.eu/selfie>

Evaluatie van doeltreffende onderwijsbenaderingen van digitale geletterdheid

Naast het beoordelen van de competenties van leerlingen is het altijd goed om te weten of uw onderwijsmethoden het effect hebben waarop u hoopt. Er is in feite altijd ruimte voor verbetering. Als de les, het hoofdstuk of het programma enig effect heeft gehad, zouden de leerlingen het beter moeten doen voor sommige van de eerder genoemde beoordelvragen; zo zijn zij na afloop van de activiteiten beter in staat om misleidende koppen te identificeren of om online feitenonderzoek te doen. Een meting voordat u begint en vervolgens nadat u klaar bent, zal in dat verband belangrijke inzichten verschaffen. Als u de testvragen in de kaders 6 en 7 gebruikt om de kennis, vaardigheden en attitudes van de leerlingen te beoordelen, kunt u zien wat ze hebben geleerd en waar ze na de les nog moeite mee hebben.

Dan rijst de vraag: hoe kan ik mijn eigen programma voor digitale geletterdheid en/of dat van de school het beste evalueren (bv. wat voor hulpmiddelen gebruik ik waarvoor? Welke aspecten kunnen en moeten worden geëvalueerd? Hoe krijg ik toegang tot nuttige, betrouwbare bestaande instrumenten? Wie betrek ik bij de evaluatie)? Effecten kunnen op vele manieren worden gemeten, maar geldige en betrouwbare metingen van het leren door leerlingen zijn waarschijnlijk het doeltreffendst. De leerlingen vragen om te evalueren hoe zij zijn onderwezen en wat ze hebben geleerd, kan nuttige informatie verschaffen, maar is vaak niet nauwkeurig genoeg, in het bijzonder als de antwoorden niet anoniem zijn. De leerlingen ondervinden mogelijk ook normatieve druk om op een bepaalde manier te antwoorden (sociale wenselijkheid). Het effect van onderwijs ter ondersteuning van digitale geletterdheid evalueren is dus erg belangrijk, maar ook complex.

Als u hiertoe de kans hebt, kunnen u en uw collega's baat hebben bij een meer gedetailleerde evaluatie in samenwerking met onderzoekers die belangstelling hebben om meer te weten te komen over digitale geletterdheid in de praktijk.

Tip 16: Contact leggen met universiteiten

Hoewel het misschien tijdrovend is voor leerkrachten/onderwijsactoren, zijn universiteiten vaak op zoek naar mogelijkheden om hun faculteit of afgestudeerden programma's (voor digitale geletterdheid) te laten beoordelen. U en de school kunnen er baat bij hebben om contact op te nemen met een lokale universiteit (bv. het departement Communicatie) en een samenwerking op te zetten. Het uiteindelijke doel bestaat erin te verbeteren hoe digitale geletterdheid wordt onderwezen op school en ook hoe zij wordt beoordeeld. Soms beschikken ook ngo's over deze deskundigheid.

Neem in overweging...

- met de schooldirecteur te praten over samenwerking met een lokale universiteit of ngo om te evalueren hoe digitale geletterdheid wordt onderwezen in de school;
- online op te zoeken welke soorten evaluatie-instrumenten gratis of tegen een erg lage prijs beschikbaar kunnen zijn voor de school;
- de SELFIE tool¹⁶ van de EU te bekijken om uw school te helpen verbeteren hoe zij technologie gebruikt voor onderwijzen en leren

Er zijn kortom veel manieren om de digitale geletterdheid van uw leerlingen te beoordelen en de soorten programma's en benaderingen die u en uw collega's gebruiken, te evalueren. Er staan reeds heel wat betrouwbare (meestal gratis) instrumenten te uwer beschikking.

Opmerking over hulpmiddelen

Als u belangstelling hebt voor verdere leermiddelen, vindt u in het [slotverslag](#) bij deze richtsnoeren een uitgebreide lijst van hulpmiddelen.

